

Høringsuttalelse til forslag til

Veileder for utredningsinstruksen på folkehelseområdet

«Vurdering av virkninger på folkehelsen og helseeffekter i samfunnsøkonomiske analyser»

Folkehelse i Motvind

Siri Fjeseth

Marit Brevik

Raine Olaf Ørsnes

Helge Nicolaisen

Ørn Terje Foss

Jørgen Åkre

Steven Crozier

Sonja Bjørknes

Folkehelse i Motvind

Folkehelse i Motvind er et utvalg under Motvind Norge. Utvalget har blitt til ene og alene av den grunn at Norge nå opplever den største industri-utbyggingen noensinne *uten noen som helst utredning av folkehelseperspektivet*. Her er det nettopp et statlig organ (NVE) som er ansvarlig for å sørge for forsvarlig saksbehandling, og at alt som skal utredes faktisk er utredet før konsesjon gis.

En kan mene hva en vil om vindkraft, men alle kan enes om at lover og forskrifter må følges i konsesjonsbehandlingene til så store og inngripende industrianlegg. De av oss som har jobbet innen ulike grener av miljørettet helsevern-forvaltningen, konstaterer til vår store gru at små ballbinger har vært bedre utredet enn disse 150-220 meter høye turbinene som invaderer folks bo- og oppvekstmiljø mer enn det meste annet vi har vært borti. Utbygger har i konsekvensutredningene ramset opp to av forurensningene anlegget produserer, samt opplyst om hvordan de har tenkt å legge seg helt opp til grenseverdiene for disse. I den grad naboer blir varslet om overskridelser, tilbys avtaler om økonomisk kompensasjon som ofte presses igjennom ved trusler om ekspropriasjon. Når det i tillegg skrives noen ord om friluftsliv, sier man seg åpenbart fornøyd med å ha «utredet helsemessige konsekvenser».

Ved vår høringsuttalelse vil det derfor ligge et vedlegg som vi mener vil være et viktig innspill fordi det viser ytterpunktet for hvor galt det kan gå når helsemessige forhold ikke utredes. Det aktuelle lovverket med veiledere har vært på plass, men det hjelper som kjent ikke når det ikke brukes. Vel så viktig som å ha funksjonelt lovverk og veiledere til lovverket, er det derfor å få på plass effektive måter å sikre at lovverket følges. Når et statlig organ som OED mottar en 17 siders klage som tydelig forklarer hvordan helselovverket ikke følges i konsesjonssakene, og denne besvares av en (innen helseforvaltning) «ufaglært» saksbehandler, oppleves det som umulig å si ifra ettersom vedkommende er tydelig ukjent med hva det snakkes om. At klagen påpekte at helsefaglig kompetanse manglet i KU, og at innhenting av slik kompetanse dermed var en forutsetning for behandling av klagen, hjalp heller ikke. Ingen av de 5 spørsmålene klagen oppsummeringsvis stilte ble besvart. Det er bra at sektorveilederen til utredningsinstruksen tar opp dette i kap. 1:

Dersom utreder (saksbehandler) ikke har kompetanse til selv å gjennomføre en samfunnsøkonomisk analyse, kan veilederen være et godt grunnlag eller utgangspunkt for å utforme en kravspesifikasjon til et fagmiljø som kan gjennomføre analysen.

Når det gjelder prinsippet om «helse i alt vi gjør/helse i all politikk» som baserer seg på en økende forståelse av hvordan forhold på de fleste områder i samfunnet påvirker folkehelsen, så stemmer muligens dette i kommunal sektor. Ser vi imidlertid på erfaringene fra NVE sin forvaltningspraksis vedrørende vindkraftverk, ser vi overhode ingen forståelse for prinsippet, og det synes som om

helsemyndighetene snarere *ønsker* at det eksisterer en økt forståelse for prinsippet enn at det faktisk er det.

Metodikk for vurdering av virkninger på befolkningens helse og livskvalitet

Det er i veilederen beskrevet mye bra metodikk for å sikre en kvalitetsmessig god utredning av folkehelse. Det hadde vært fantastisk å se noe av dette tatt i bruk i helsekonsekvensutredninger for vindkraftverk. Når det gjelder kapittelet 2.3 om vurdering av virkninger på befolkningens helse og livskvalitet sies det under overskriften «Involvering av berørte parter»: «Grupper eller personer som berøres av tiltak bør også involveres i utredningen». Er det bevisst at det står «bør» og ikke «skal»? Alternativt kan det poengteres at «det er viktig at grupper eller personer som berøres av tiltak også involveres». Medvirkning ser ut til å være en vesentlig faktor for å unngå negative helseeffekter fra et tiltak. Manglende medvirkning kan i seg selv utløse uhelse som følge av følelse av maktesløshet, og opplevelsen av å bli overkjørt (bl.a erfaringer fra vindkraftutbyggingen på Haramsøya tyder på dette)

Utredning av negative synergieffekter

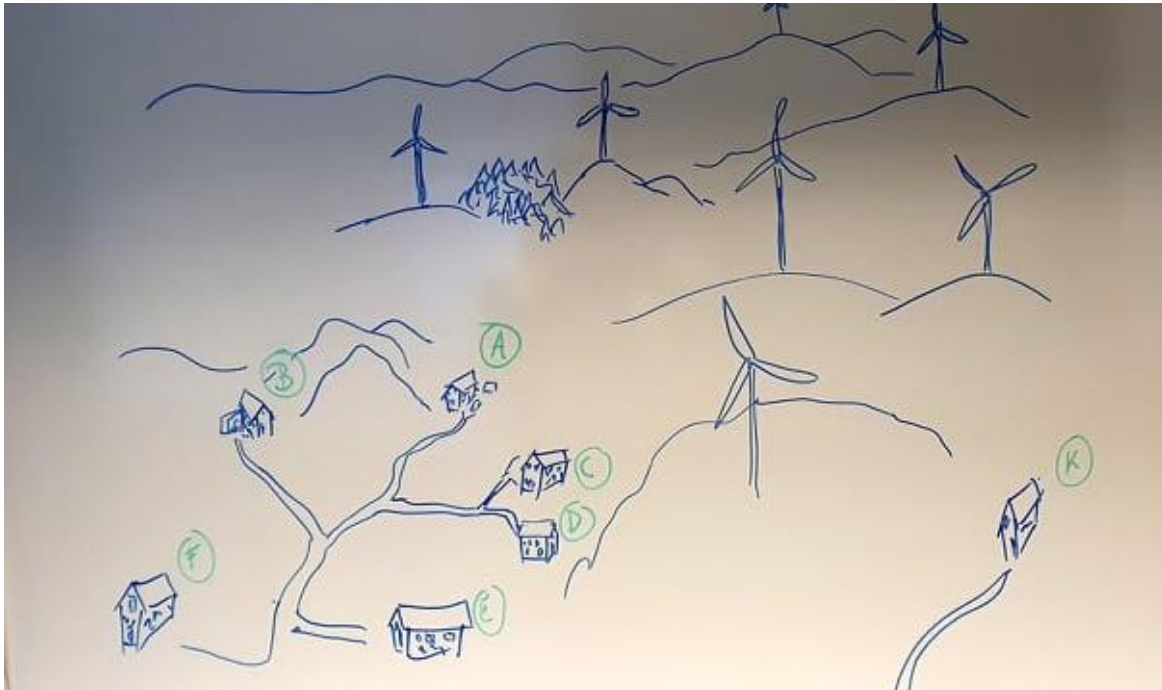
En metodikk vedrørende helseutredning som mangler helt i veilederen og som må på plass snarlig, er en metode for å vurdere helsemessig påvirkning av *flere eksponeringer/helsepåvirkninger samtidig*. Det må også lages en veileder for utarbeidelse av KU for helse, der det stilles konkrete kompetansekrav til utrederne. De få HKU-ene som foreligger for vindkraftverk i dag, er ikke utarbeidet av noen med adekvat helsefaglig kompetanse.

Dette står omtalt i veilederen til forskrift om miljørettet helsevern §7. Ikke bare vil flere negative helsepåvirkninger *i sum* kunne vippe over til å utgjøre en helsetrussel, i tillegg vil flere/alle kunne *forsterke hverandre*, såkalte negative synergieffekter.

I vindkraft-saker vil for eksempel redusert søvnengde -og kvalitet som følge av vindturbinestøy (dette er en dokumentert effekt) redusere tålegrensen for stress fra skyggekast. Nå vil igjen tålegrensen for høyintensitetslys med blinkfrekvens på ett blink pr. sekund på kveld og natt kunne være senket betydelig. Likeså vil påkjenningen med å tape verdien på livsinvesteringen (bolig/eiendom) kjennes vesentlig tyngre når en også opplever å bo i et «tivol» med blinkende lys, snurrende flater og støy (beskrivelse fra naboer til eksisterende vindkraftanlegg). Faktorene over kan i seg selv gi dårlig/lite søvn, og søvnmangel vil også redusere tåleevnen for de andre helsepåvirkningene (se figur under som illustrerer dette)

En metode å utrede dette på vil være å utforme en tabell der en har vektet de ulike påkjenningene ut ifra forhåndsbestemte kriterier, og multiplisert dem med hverandre. Produkttallet bestemmer totalbelastningen, og verdiene for dette gis fargekode etter trafikk-lys-prinsippet (kjent fra flere risikovurderingsmetodikker). En kan da synliggjøre både hvor i tabellen en havner med alle faktorene til stede, samt hvor en havner ved å fjerne/minske en eller flere av faktorene, og slik synliggjøre virkninger av avbøtende tiltak. Kriterie-verdsetting, f.eks fra 1-5 for hver påvirkning, samt fargekode for totalscore må utformes av et team med ekspertise på samfunnsmedisin/arbeidsmedisin samt risikovurdering. For hver av parameterne må det beskrives hva som utløser hhv. 1, 2, 3, 4, og 5 i score. Dersom en slik metodikk utvikles profesjonelt, vil den kunne brukes for alle vindkraftutbyggere. Liknende metoder kan utformes for andre tiltak som vei, ulike typer industri mv.

Eksempel på framgangsmåte:

	Støy	Infrastøy	Skyggekast	Ødelagt nærrområde til bruk for rekreasjon /økosorg	Grad av visuell (total)-dominans	Verdisenkning av bolig	Lysforurensning fra høyintensitetslys som blinker 1 gang pr. sekund	Total uhelse score
Hus A	3	2	2	3	3	4	2	864
Hus B	2	2	-	3	2	2	2	96
Hus C...								

Fargekoder for total uhelse score:

0-25 Ingen avbøtende tiltak er nødvendig	26-50 Avbøtende tiltak bør vurderes	51-100 Avbøtende tiltak må gjennomføres for å komme ned på < 51	>100 Utbygging bør ikke gjennomføres

Vi ser at dersom for eksempel støyen for hus A kan endres til en toer ved å fjerne den nærmeste turbinen, vil dette kunne senke scoren på flere av de andre eksponeringene/påvirkningene som f.eks infrastøy, skyggekast, verdisenkning av eiendommen osv. Slik kan en forsøke seg fram til løsninger slik at ingen hus får for stor totalbelastning. Eventuelt vil en kunne synliggjøre behov for ekspropriasjon for enkelte hus, ved at det er umulig å gjennomføre prosjektet på en lønnsom måte uten at disse havner på oransje eller rødt.

Veilederens kap. 2.4 Forhold av betydning for folkehelsen – en sjekkliste

Alle, eller de fleste av punktene beskrevet i sjekklisten kan inngå i risikovurderinger som beskrevet over. Punktene er godt beskrevet i veilederen, og gitt forklarende tekst som leder leseren inn på aktuelle problemstillinger. Til listen har vi følgende tilføyelser/kommentarer:

- Påvirkes fordelingen av inntekt, formue, skatter og avgifter?

Her bør det komme med momentet om tap av eiendomsverdi (formue) som følge av tiltak/utbygging som forringer attraktiviteten av område som bomiljø.

- Påvirkes noen av de ytre miljøfaktorene; blir befolkningen eller grupper utsatt for mer eller mindre eksponering for noen av de ytre miljøfaktorene?

Her bør listen utvides (lysforurensning, infrastøy, visuell forurensning, forstyrrelser av telenett...)

- For noen av miljøfaktorene kan det være absolutte grenser som ikke skal overskrides.

Her er det viktig å tilføye at grenseverdier alltid er satt ut ifra noen kriterier. Dersom disse kriteriene ikke lenger er gyldige, kan det være grenseverdiene ikke gjelder lenger. (For eksempel er støy-grenser ofte gitt ut ifra at en beregner en viss hviletid, som for eksempel veistøy som oftest går ned om natten). Det er ikke ukjent at Arbeidstilsynet eller Ptil påpeker dette i sine tilsynsrapporter, for eksempel når arbeidsgiver praktiserer lange arbeidsdager over tid (helt opp mot hva regelverket tillater), kan ikke lenger støygrenser eller grenser for kjemikalieeksponeringer gjelde lenger, ettersom kroppen ikke får restituere seg tilstrekkelig slik det implisitt ligger som forutsetning i grenseverdiene. Likeens må grenseverdiene vurderes endret dersom en utsettes for flere kjemikalier samtidig, og disse har forsterkende effekter på hverandre (negative synergieffekter).

- Kan tiltaket medføre en opphopning av flere negative miljøfaktorer innenfor et begrenset område?

Se vår beskrivelse av metode for utredning av negative synergieffekter

Sektor/tema «Oppvekst»

Momentene for «Ytre miljøpåvirkninger» bør repeteres her, slik at de kan vurderes på ny med fokus på at spebarn, barn og unge ofte vil reagere annerledes på slike påvirkninger.

- Påvirkes forutsetningene for arbeid med helse, miljø og sikkerhet (HMS-arbeid)?

Dersom tiltaket utgjør ulykkfarer, bør det nevnes liste som gjør at en kommer på disse

- Påvirkes tilgang til bolig?
- Påvirkes boligforhold/boligstandard, inkl. Inneklima eller trangboddhet?

Tiltak/utbygginger som senker eiendomsverdien til naboer vesentlig, kan føre til at innbyggerne blir "økonomiske gisler". En ønsker å flytte, med verditapet gjør at en ikke får nok penger for eksisterende bolig til å kunne kjøpe nytt. Slik blir en tvunget til å bo i et bomiljø som en mistrivs i.

- Påvirkes bomiljø eller nabolaget?

Alt ettersom tiltaket/utbyggingen genererer penger/fordeler for den enkelte, vil graden av ev. Misnøye blant naboer variere. Dette kan utarte seg til uvennskap/fiendskap og skape sterk mistrivsel, stress og depresjon.

- Påvirkes uteområder, lysforhold og miljøkvalitet?

Slike påvirkninger vil være viktigere jo mer de er i kontrast til området slik det er før tiltaket/utbyggingen. F.eks vil lysforurensing i et naturlig mørkt område være betydelig mer forstyrrende enn i et mer by-preget område

- Påvirkes utsatte områders omdømme og attraktivitet?

Erstatninger for tap av boligverdi er vanskelig å fastsette, men bør synliggjøres ved å inngå i utgifter forbundet med tiltaket/utbyggingen. Kommunen må vurdere om eventuell planlagt regulering til boligbygging i området må revurderes (hvis områdets attraktivitet forringes)

- Påvirkes forutsetningene for å drive med fiskeri eller landbruk?

Skremmes/stresses dyr på beite av tiltaket/utbyggingen?

- Påvirkes muligheten for selvbestemmelse og innflytelse (medborgerinvolvering)?

Er selve tiltaket/utbyggingen sendt på høring til naboer? Har de fått informasjon og mulighet til å stille spørsmål, komme med sin mening?

- Påvirkes noen av faktorene for helseatferd; f.eks. pris- og avgiftspolitik som påvirker tilgjengelighet til helsefremmende atferd?
- Påvirkes noen grupper mer enn andre?

Dersom tiltaket gjør at rekreasjonsmulighetene/turmulighetene påvirkes/fjernes, kan dette være helsemessig katastrofalt, særlig for dem som ikke har mulighet til å kjøre bil for å dra andre steder og bedrive fysisk aktivitet.

Hvordan kunne det gå så galt?

- Et dokument om hva som skjer når organ ansvarlige for å kontrollere at alle utredninger er på plass, feiler. Utredninger mangler helt eller delvis, og kun et utvalg lover og forskrifter følges.

Dokumentet handler om konsesjonsprosessene for vindkraftverk med NVE og OED som ansvarlige myndigheter for saksbehandling, konsesjonsgiving og klagebehandling.

Folkehelse i Motvind

Innledning	10
Utredningsinstruksen	10
SEA-direktivet og utredningsinstruksen	12
Forretningsmodellen	15
Folkehelseloven og forskrift om miljørettet helsevern	16
Natursorg	17
Konsekvensutredningsforskriften	17
Manglende KU for helse	17
Trinnvis godkjenning	19
Frikjøp fra lovpålagte helsehensyn	20
Redegjørelse for usikkerhet	20
Redusert eiendomsverdi	22
Uriktige HKU-er og feil bruk av forskning	23
Manglende kompetanse og feil i lovanvendelse	23
Misbruk av skjønnsutøvelse	23
Trusler og feilinformasjon	24
Trenering av saksbehandling	24
Manglende system for tilsyn	25
Konsesjonsvilkår til fordel for utbygger	26
Forvaltningsloven	26
PBL	27
Ekspropriasjon	27
Avtaleloven	28
Drikkevannsforskriften	29
Spredning av mikroplast og bisfenol A	30
Støyretningslinjen	31
Forskrift om kommunal støyforvaltning	34
Samisk kultur og livsgrunnlag	34
Føre-var-prinsippet	36
Systemsvikt i offentlig forvaltningen	37

Innhold

Innledning

Vi har hatt et konsesjonssystem for vindkraft som har nedprioritert andre hensyn enn kostnadseffektivitet. Det har gitt vindkraft på steder der konflikt er uunngåelig. For anlegg nær boliger og hytter er konflikten ift. folkehelse ikke vurdert iht. krav i KU-forskrift og helselovverk, og medvirkningen har i de fleste sakene vært kritikkverdig dårlig.

Vindkraftsakene er blitt behandlet rimelig likt av NVE og OED. Feil gjort av NVE blir ikke oppdaget eller rettet av OED, selv når de blir påpekt i klager. Stort sett alle klager, inklusiv klage på manglende KU for helse, avvises av OED. OED fremstår ikke som en objektiv og upartisk klageinstans. Feil som er gjort i en sak er derfor å finne igjen i mange andre saker. Sviktene i saksbehandlingen ift. folks helse og livskvalitet, og bruddene på ulike lovverk knyttet til dette, er systematiske og omfattende. I dette dokumentet har vi eksempler fra flere ulike anlegg. Mer detaljerte opplysninger om enkeltsaker kan fremskaffes om det er ønskelig.

NVE la til side over 5000 høringsuttalelser til Nasjonal ramme for vindkraft. I disse står bl.a. det vi melder her, uten at det har medført noen endringer i saksbehandlingen av enkeltsaker etterpå. Dokumentasjonen vår viser at staten med sine departementer og direktorater har vært informert om alle lovbruddene lenge. For dem som blir berørt av vindkraft, oppleves det som et ytterligere svik at man vet uten å gripe inn overfor eksisterende utbygginger, og i tillegg tillater videre behandling og utbygging av nye anlegg uten å rette opp lovbruddene først. Også støyavtaler legitimeres fortsatt av NVE og OED.

Vi blir alle berørt når verdifull natur, unike landskap, kulturminner, drikkevann til byer, friluftsområder og grunnlaget for samisk kultur ofres for energiproduksjon, som ikke handler om forsyningsikkerhet. I stedet er det produksjon for salg til utlandet, der profitten går til noen få private prosjektutviklere som tjener på å selge nøkkelklare anlegg (de står ofte ikke for driften av anleggene).

Vindkraft har kun effektivitetsgrad på ca 30% på landvind. Det er ingen sikker energikilde. Kraften som produseres så langt, går ikke til å dekke noe energiunderskudd i Norge. Hvordan har staten kunnet tillate at det for samtlige vindkraftkonsesjoner er gitt tillatelse til ekspropriasjon uten at oreigningslovens grunnforutsetning i §2 «*Vedtak eller samtykke kan ikke gjerast eller gjevast utan det må reknast med at inngrepet tvillaust er til meir gagn enn skade.*» ble fulgt, i og med at vedtakene er fattet før tiltakets størrelse og plassering er kjent? Utbyggere har brukt påstand om at de vil få rett til ekspropriasjon til å presse grunneiere. Det har de gjort før de formelt har fått slik rettighet vedtatt, over hele landet, uavhengig av energisituasjonen på stedet, og slik har de fått signaturer og tillatelser de ellers muligens ikke ville ha fått.

Utredningsinstruksen

Utredningsinstruksen ble ikke fulgt da en utarbeidet konsesjonssystemet for vindkraftanleggene som nå har fått konsesjon. Alle dagens konsesjoner er dermed basert på en mangelfull vurdering av konsekvenser for samfunnet nasjonalt og lokalt, både ift. økonomi, miljø, helse, tap av biologisk mangfold, arealforvaltning med mer. Dette innrømmet en for sent. Da en skulle rette det opp i form av Nasjonal Ramme for Vindkraft, kom det inn over 5000 høringsuttalelser, der mange var innholdsrike og grundige. De påpekte helt relevante kunnskapshull, feil i lovanvendelse og opplagte interessekonflikter opp mot andre samfunnshensyn. I snitt kan en anta at tidsbruken på uttalelsene var minst fire timer. Det gir en ressursbruk nasjonalt på 20.000 timer eller over 530 ukesverk, der svært mye av dette var folks dyrbare fritid. Dette var et tydelig varsel om de samfunnsverdiene som stod på spill, og den lokalkunnskapen som en gjennom god medvirkning, skulle ha tatt i bruk i den

enkelte vindkraftsak. Det er dessverre det motsatte som har skjedd, og det har skapt svært negative konsekvenser i mange lokalsamfunn rundt om i hele landet.

I Rogaland fylkeskommune sitt [saksfremlegg til høringen av nasjonal ramme for vindkraft](#), 27.09.19, står det bl.a. om kunnskapsgrunnlaget:

Fylkesrådmannen vil ellers peke på at NVE i hovedrapporten med forslag til nasjonal ramme synes å nedtone betydningen av at det for de fleste av de vurderte kunnskapstema framkommer at det per i dag er vesentlige kunnskapshull, og det indikeres at NVE i begrenset grad vil vektlegge kunnskapsmangelen i konsesjonsbehandlingen.

Fylkeskommunen har ikke ansvar for helse, men har påpekt at det er vesentlig kunnskapsmangel hos NVE ift. samfunnskonskvenser, og da med tanke på bl.a. naturmangfold (bestandsutvikling), friluftsliv, eiendomspriser, lokalsamfunnsutvikling m.m..

[Temarapportene](#) i det oppdaterte kunnskapsgrunnlaget til nasjonal ramme for vindkraft, peker på vesentlige og til dels store kunnskapshull og -mangler, og behov for ny kunnskapsinnhenting og ikke minst forskning. Slik forskning er i liten grad gjort. Dette har både private og offentlige høringsinstanser påpekt i de enkelte vindkraftsakene, uten at det er blitt vektlagt eller har ført til at en brukte føre-var-prinsippet. I temarapporten til Miljødirektoratet til nasjonal ramme, om [friluftsliv](#), står det f.eks. om relevansen og kunnskapsbehovet:

Vurderinger til dette temaet bygger på at friluftsliv er en viktig del av vår nasjonale identitet og den norske kulturarven, og at virkninger på friluftslivet griper inn i kollektive goder som realiseres gjennom bl.a. allemannsretten og faktisk bruk. (...)

Det finnes svært få studier fra Norge om hvordan vindkraftutbygging påvirker friluftslivet på kort og lang sikt. Det er derfor et stort behov for mer grunnleggende kunnskap om hvordan etablering av vindkraftanlegg påvirker friluftslivet. (...) For å fremskaffe mer kunnskap er det nødvendig å gjennomføre undersøkelser som krever betydelig mer ressurser og over et lengre tidsrom enn det som normalt stilles til rådighet i forbindelse med konsekvensutredninger. Uten slike grundige undersøkelser er det vanskelig å se for seg at usikkerheten som knytter seg til konklusjonen i konsekvensutredningene av vindkraftanlegg i forhold til friluftsliv skal bli noe mindre i fremtiden. (...)

Etter Miljødirektoratets vurdering mangler det en større evaluering av brukernes reaksjoner på etablerte vindkraftanlegg. Spørsmålet gjelder både beskrivelser av endringer i den samlede bruken og reaksjonene fra ulike brukergrupper – inkludert de tyngste brukerne før utbygging. Klargjøring av "normale" konsekvensmønster i ulike hovedkategorier av utbyggingsløsninger (størrelse, byggemåte etc.) og lokaliseringkjennetegn (terreng, tilgrensende bebyggelse, inngrepsstatus etc.) er en annen utfordring som krever systematiske studier. For øvrig mangler vi i dag en god forståelse av fjernvirkninger, primært visuelt, særlig i områder der fraværet av inngrep antas å være en vesentlig attraksjon, og mer generelt gitt et svært stort utbyggingsomfang.

Hvordan kan Helsedirektoratet, ut fra kunnskapen over, gå god for at konsekvensene for friluftsliv er blitt tilfredsstillende utredet i norske vindkraftsaker, og slik at konklusjonene ivaretar folkehelsa som er knyttet til bruken av norsk natur og tap av (nær)friluftsområder? Vindkraften støy-utsetter store områder, og båndlegger områder pga. iskast (svært underkommunisert problem), og de blir dermed uegnet til friluftsliv i helsebringende forstand. Også tilgrensende områder reduseres i verdi pga. ødelagt nattehimmel og stor negativ landskapspåvirkning/fjernvirkninger.

Dersom en tillater at utredningen av nytt konsesjonssystem ikke baserer seg på et oppdatert kunnskapsgrunnlag basert på forskning for norske forhold, så fortsetter man en forvaltning som er i

strid med EU-direktiver og Utredningsinstruksen – en kan ikke vite de samfunnsøkonomiske konsekvensene for noe tema når kunnskapen enkeltvis og samlet fortsatt er for mangelfull. Det er uholdbart at NVE nå bruker en politisk satt frist i mars 2022, som begrunnelse for at en ikke har tid til å fremskaffe nødvendig kunnskap først.

Det er ikke energimangel i Norge og det er gitt nærmere hundre vindkraftkonsesjoner de siste ti årene. Det er ingen energimessig grunn for å forhaste seg enda en gang. Det er derimot store helsemessige- og samfunnsmessige grunner for å gjøre en grundig jobb før nye vindkraftkonsesjoner kan behandles. I dette ligger det at man først må innhente kunnskap om de samfunnsmessige konsekvensene av de konsesjonene som allerede er gitt og de som allerede er bygd ut. Til det trengs det forskning slik at en kan ha tillit til det nye kunnskaps- og beslutningsgrunnlaget.

NVE skriver selv i sin egen evaluering i kapittel 2.16 i [rapport nr. 3/2020](#) «Konsesjonsprosessen for vindkraft på land - Beskrivelse, utfordringer og mulige tiltak»:

Det er satt i gang etterundersøkelser for en del vindkraftanlegg. Disse er ikke avsluttet og en har derfor ikke kunnskapen på plass enda for å utarbeide et nytt konsesjonssystem.

Det er dem som kjenner hvor skoen trykker ift. kunnskapsmangel, som må få delta i å definere hvilken ny kunnskap som må innhentes. En slik invitasjon må være bred og ikke avgrenses til den kunnskap som kan innhentes før februar 2022.

SEA-direktivet og utredningsinstruksen

Vår konklusjon: Det er tydelig av EU-dommene tilknyttet SEA-direktivet at helse går foran det grønne skiftet, på like linje med at menneskerettighetene går foran det grønne skiftet!

Regjeringen Bondevik II la i november 2002 frem St. prp. nr. 7 (2002-2003) om samtykke til godkjenning av EØS-komiteens beslutning om innlemmelse i EØS-avtalen av direktiv om miljøvurdering av miljøvirkningene av visse planer og programmer. Av proposisjonen fremgår det at direktivet medfører behov for endringer i plan- og bygningsloven. Stortinget ga sitt samtykke til godkjenning av beslutningen i mars 2003. Av innstillingen fra energi- og miljøkomitéen (Innst. S. nr. 145 (2002-2003)) går det frem at komitéens medlemmer

«... er fornøyd med at det legges til rette for at det skal kunne fastsettes konsekvensutredninger for planer og programmer innen sektorene jordbruk, skogbruk, fiske, energi, industri, transport, avfallshåndtering, vannressursforvaltning, telekommunikasjon, turisme og arealplanlegging, og at miljømyndighetene skal kunne uttale seg om planforslagene og konsekvensutredningene. Dette vil styrke beslutningsunderlaget før vedtak fattes på overordnet nivå.»

EU-direktivet omfatter, som nevnt ovenfor, planer og programmer innen disse sektorene som legger føringer for fremtidig tillatelse til gjennomføring av tiltak nevnt i prosjektdirektivets vedlegg I eller vedlegg II. (Kilde: [Ot.prp. nr. 47](#) (2003-2004) Om lov om endringer i plan- og bygningsloven)

Det er etablert en klar rettspraksis i EU der planer og programmer i regi av staten, slik disse også er omtalt i den norske Utredningsinstruksen, skal konsekvensutredes med tanke på miljø og helse. EU-retten behandlet i juni 2020 spørsmålet om den belgiske retningslinjen for støy, skyggekast og sikkerhet for vindkraft var utredet i tråd med [SEA-direktivet](#). Det var den ikke og den ble dermed [opphevet ved EU-dom](#). I dommen vises det til dom av 27. oktober 2016, D’Oultremont m.fl. ([C-290/15](#), [EU:C:2016:816](#)) der det bl.a. står:

(43) Artikel 3, stk. 2, litra a), i direktiv 2001/42 fastsetter for sit vedkommende med forbehold af denne artikels stk. 3, at der gennemføres en miljøvurdering for alle planer og programmer, som udarbejdes bl.a. inden for energi, og som fastlægger rammerne for fremtidige anlægstilladelser til de projekter, der er omhandlet i bilag I og II til direktiv 2011/92.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Anden Afdeling) for ret: Artikel 2, litra a), og artikel 3, stk. 2, litra a), i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2001/42/EF af 27. juni 2001 om vurdering af bestemte planers og programmers indvirkning på miljøet skal fortolkes således, at en anordning som den i hovedsagen omhandlede, der indeholder forskellige bestemmelser vedrørende opstilling af vindmøller, som skal overholdes i forbindelse med udstedelse af administrative godkendelser til opførelse og drift af sådanne anlæg, henhører under begrebet «planer og programmer» i dette direktivs forstand.

Da det samme spørsmålet ble reist i Nederland for den tilsvarende nederlandske retningslinjen for vindkraft, måtte den nederlandske staten i sommer innse at den ikke hadde konsekvensutredet føringene for nederlandske forhold. Dermed oppfylte de ikke SEA-direktivet. [Retningslinjen ble pga. dette opphevet](#) og det kan ikke gis nye vindkraftkonsesjoner før forholdet er brakt i orden.

Den nederlandske staten har i media sagt at det vil ta minst 1,5 år å få ferdigstilt de nødvendige utredningene og å få behandlet en nye retningslinje. Nederlandske FHI (RIVM) gjorde en gjennomgang av internasjonal forskning i 2020. Det er altså ikke nok; en må i tillegg vurdere konsekvensene ift. det som gjør seg gjeldende i eget land.

Den norske støyretningslinjen lider av de samme feil og mangler som den belgiske og den nederlandske, og bør dermed oppheves. Det blir dermed også helt feil at NVE nå støtter seg ensidig på FHIs gjennomgang av internasjonal forskning og dagens støyretningslinje, når nytt konsesjonsregime utarbeides. Arbeidet med nytt regime må utsettes til en har fått på plass et tilfredsstillende kunnskapsgrunnlag for norske forhold, slik at en kan konsekvensutrede retningslinjene for skyggekast og støy, samt andre tema som påvirker folkehelsen og folks livskvalitet, i tråd med SEA-direktivet.

I og med at rettspraksis i EU er så tydelig, og vi ikke har forskning og nok kunnskap om konsekvensene av vindkraft under norske forhold til at støyretningslinjen kan være tilfredsstillende konsekvensutredet, så bør det være helt unødvendig å gå via rettsapparatet for å få opphevet retningslinjene. Det tar bare unødvendig tid og ressurser. Vi mener derfor at staten snarest selv må oppheve støyretningslinjen og retningslinjen for skyggekast, og at føringene for vindkraften må bringes i tråd med EU-direktivene før videre behandling av pågående og nye vindkraftsaker. Vi mener også at en må se på hvordan lovbruddene, med påfølgende feil og mangler i kunnskapsgrunnlaget, har påvirket vedtak og folks rettsikkerhet og helse i eksisterende konsesjoner.

I Danmark, Sverige og Nederland åpnes det, så vidt vi forstår, ikke for at en omgår føringene for støy- og skyggekast ved å inngå privatrettslige avtaler om frikjøp av sine forpliktelser. Det første som bør gjøres er å ta en gjennomgang av sakene der slike avtaler har muliggjort turbinplasseringer for tett på hus og hytter, og å få stanset de turbinene der plagegraden må anses å være direkte helseskadelig.

I Rogaland fylkeskommune sin gjennomgang av [brudd på EU-direktivene](#) 11.09.2019 vises det til nyttig info bl.a. at EU har oppsummert dommer om forståelsen av EIA- og SEA-direktivet bl.a. i 2017. Saksbehandleren i fylkeskommunen som utførte gjennomgangen har over 10-års erfaring med KU-er i Statoil, og er tydelig på at verken KU-forskriften eller EU-direktiver er fulgt riktig i vindkraftsakene.

I [SEA-direktivets](#) står det om beskyttelse av menneskers helse og miljø (vår understreking):

(1) Article 174 of the Treaty provides that Community policy on the environment is to contribute to, inter alia, the preservation, protection and improvement of the quality of the environment, the protection of human health and the prudent and rational utilisation of natural resources and that it is to be based on the precautionary principle. Article 6 of the Treaty provides that environmental protection requirements are to be integrated into the definition of Community policies and activities, in particular with a view to promoting sustainable development.

Videre om pålagt offentlig medvirkning (vår understreking):

(15) In order to contribute to more transparent decision making and with the aim of ensuring that the information supplied for the assessment is comprehensive and reliable, it is necessary to provide that authorities with relevant environmental responsibilities and the public are to be consulted during the assessment of plans and programmes, and that appropriate time frames are set, allowing sufficient time for consultations, including the expression of opinion.

I Article 10 Monitoring 1. står det at staten skal følge med på konsekvensene av vindkraft-etableringer, og skal avdekke og gripe inn i tidlig fase for å forebygge uforutsette uopprettelige konsekvenser (vår understreking):

Member States shall monitor the significant environmental effects of the implementation of plans and programmes in order, inter alia, to identify at an early stage unforeseen adverse effects, and to be able to undertake appropriate remedial action.

Utdrag fra SEA-direktivet på dansk (vår understreking):

(2) I henhold til bestemmelserne i artikel 191 i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde bygger Unionens politik på miljøområdet navnlig på forsigtighedsprincippet og princippet om forebyggende indsats, princippet om indgreb over for miljøskader fortrinsvis ved kilden og princippet om, at forureneren betaler. Indvirkningerne på miljøet bør tages i betragtning på et så tidligt stadium som muligt i alle tekniske planlægnings- og beslutningsprocesser.

(14) Et projekts indvirkninger på miljøet bør vurderes under hensyn til ønsket om at beskytte menneskets sundhed, at bidrage til højere livskvalitet ved forbedring af miljøet, at sørge for de forskellige arters fortsatte beståen og at bevare økosystemets reproduktionsevne, som er selve grundlaget for livets fornyelse.

(19) Et af Århuskonventionens formål er at sikre retten til offentlig deltagelse i beslutningsprocessen på miljøområdet med henblik på at bidrage til at beskytte ethvert menneskes ret til at leve i et miljø, der er passende for hans eller hendes sundhed og trivsel.

NVE har visst fått et politisk oppdrag om å legge frem et nytt konsesjonssystem allerede innen mars 2022. Med den begrunnelsen, avgrensers kravet til forskning for å lære av erfaringer og feil fra eksisterende vindkraftkonsesjoner og -utbygginger. Det er imidlertid ikke noe som gjør at dette arbeidet haster slik. Det strider mot både SEA-direktivet (Strategic Environmental Assessment) og utredningsinstruksen å ikke bruke den tid som er nødvendig for å fremskaffe et faglig tilfredsstillende kunnskapsgrunnlag.

Det er også oppstått et alvorlig tillitsbrudd mellom befolkningen, kommunal og annen offentlig forvaltning og NVE/OED i vindkraftsaker. Dette må repareres før en kan behandle nye konsesjonssøknader. Prosessen med å fremskaffe et nytt kunnskapsgrunnlag må involvere alle relevante parter, også helse, på en åpen og respektfull måte. Og den må brukes til å reetablere tilliten til statlig vindkraftbehandling.

Uten endringer i lovverket, er det få som tror at et nytt kunnskapsgrunnlag vil endre vesentlig på NVEs behandling av fremtidige saker. Dette fordi det har etablert seg en kultur i direktoratet, som ikke primært skyldes kunnskapsmangel, men hvor utbygger er eneste premissgiver. Det er unaturlig [tett telefonisk og digital kontakt](#) og relasjonsbygging mellom utbyggere og saksbehandlere hos NVE og OED. Det er flere eksempler på at ansatte har gått rett fra vindkraftavdelingen til en utbygger, og så har fått godkjent konsesjonssøknader av tidligere kollegaer ikke lenge etter (bl.a. Vardafjell, Buheii og noen av TrønderEnergi sine anlegg).

Utredningsinstruksen følger opp SEA-direktivet. Det samme gjør KU-forskriften. Men bryter man en av disse, står man i fare for også å ha brutt SEA-direktivet. Norge bryter EU-direktiver om KU-plikt og styrelinjen er heller ikke konsekvensutredet

I punkt 45 fra [EU-dommen for Belgia](#) der deres støy- og skyggekastretninglinje ble opphevet, står det om direktiv 2001/42 (SEA-direktivet):

Formålet med dette direktiv er, som det fremgår af dets artikel 1, at sikre et højt miljøbeskyttelses-niveau og at bidrage til integrationen af miljøhensyn under udarbejdelsen og vedtagelsen af planer og programmer med henblik på at fremme bæredygtig udvikling.

I punkt 83 i dommens dokumenter heter det:

I henhold til det princip om loyalt samarbejde, der er fastsat i artikel 4, stk. 3, TEU, skal medlemsstaterne bringe ulovlige følger virkninger af en tilsidesættelse af EU-retten til ophør.(...)

Videre i punkt 88:

Det påhviler derfor den forelæggende ret at annullere den tilladelse, der er vedtaget på grundlag af den »plan« eller det »program«, som i sig selv er vedtaget i strid med forpligtelsen til at foretage en miljøvurdering (...).

Og punkt 89:

En sådan annullation bør ligeledes ske i overensstemmelse med de principper, der er bemærket i nærværende doms præmis 83, såfremt det viser sig, at gennemførelsen af vindmølleparkprojektet er påbegyndt eller endda er afsluttet.

Forretningsmodellen

Systematisk gjennomgang av jussen i konsesjoner gitt til vindkraftverk, har avdekket en forretningsmodell som fører til grove rettsikkerhetsbrudd, ulovlig realisering og også ulovlig drift av vind-industri, miljøkriminalitet og mulig økonomisk kriminalitet. Denne informasjonen er samlet fra ulike lokale grupper fra hele landet, og materialet er gjennomgått grundig i forhold til ulike lovverk. Ved bruk av forretningsmodellen, søker vindkraftselskapets representanter å gjøre gunstige, økonomiske avtaler med grunneiere, før kommunen og andre i lokalsamfunnet er gjort kjent med planene. Grunneiere som har stått fram, forteller om utilbørlig press, at de blir kontaktet døgnet rundt, blir bedt om å signere non-disclosure avtaler som pålegger taushetsplikt overfor naboer og

andre grunneiere, hvor de trues med ekspropriasjon og dårligere avtale. Flere føler seg presset og truet til å signere etter press over lang tid. Alt dette har foregått i det som kalles fase 0, den fasen da selskapet sonderer og tar de grunnleggende avgjørelsene for sin forretningside. Forretningsmodellen handler om å kjøpe og selge nøkkelferdige vindkraftselskaper som eier konsesjonene og grunneieravtalene, og i denne prosessen benyttes forretningsmetoder og forvaltningspraksis som setter lokalsamfunn og enkeltmennesker opp mot hverandre, som ikke ivaretar rettssikkerhetskrav om medvirkning, som fratar folk godt naboskap og som skaper bekymringer og sorg, som igjen påvirker livskvalitet og folkehelse.

Se en presentasjon av forretningsmodellen og påviste lovbrudd knyttet til denne [her](#).

Folkehelseloven og forskrift om miljørettet helsevern

Vi viser her til kapittel 3.9 i Motvind Norges rapport: [Energipolitikk på naturens premisser - til beste for klima, naturmangfold, mennesker og næringsliv](#)

Det er interessant at der OED hardnakket fastholder at helseloverket er ivaretatt, bekrefter Statsforvalteren i Rogaland overfor Tysvær kommune at kommunens vedtak om å kreve HKU for Tysvær og Gismarvik vindkraftverk er riktig fortolkning av helselovgivningens krav til utredning av helsemessige konsekvenser av vindkraftanleggene. Statsforvalteren begrunner vedtaket sitt slik:

- at det ikke er iht. lovverket å kun forholde seg til støygrensen, når en skal ivareta temaet helse i saksbehandlingen, slik NVE og OED hardnakka har hevda
- at støygrensen ikke erstatter eller tilsidesetter KU-forskriftens krav om å utrede helsekonsekvensene, og at helse primært skal være en del av helhetlig KU ifm. konsesjonsbehandlingen
- at NVE og OED har tillatt brudd på KU-forskriften og helseloverket i alle vindkraftsaker der KU for helse er relevant, men mangler (gjelder de fleste vindkraftsaker)
- manglende oppfølging av kravet i § 3 i forskrift om miljørettet helsevern om at helsehensyn så langt som mulig skal ivaretas gjennom ordinære prosesser for å unngå et tosporet system
- at reglene i folkehelseloven er et sikkerhetsnett kommunene kan bruke for anlegg under bygging og utbygde anlegg der helse viser seg å ikke være tilfredsstillende utredet
- at det ikke er noe samfunnsaksept for å legge seg på støygrensen og se bort fra alle andre negative miljøkonsekvenser, slik NVE og OED har hevdet
- at en KU for helse i etterkant av utbygging kan gi økonomiske konsekvenser for utbygger, fordi han er pliktet til å sikre de hensyn som er nødvendige for å ivareta befolkningens fysiske og psykiske helse og livskvalitet
- indirekte at alle saker der helse-KU mangler og der NVE og OED har avvist klager på dette, er avvist på feil grunnlag og dermed feilbehandlet - med de følger det har fått for sakens utvikling. Disse bør behandles på nytt av et annet uavhengig kontrollorgan og ikke OED.
- at det finnes kriterier for hva som må utredes for at konsekvensene for helse skal bli grundig nok vurdert, og at dette ikke har skjedd i Gismarviksaken

I sin vurdering viser Tysvær kommune til formålet ved folkehelseloven som er å bidra til en samfunnsutvikling som fremmer folkehelsen og at folkehelsearbeidet skal fremme befolkningens helse, trivsel, gode sosiale og miljømessige forhold og bidra til å forebygge psykisk og somatisk sykdom, skade eller lidelse. Videre viser kommunen til lovens § 4 som pålegger kommunen et selvstendig ansvar her og at virkemidler er ivaretatt gjennom lovens kapittel 3 om miljørettet helsevern.

Natursorg

«Livet kan aldri bli helt tomt om du har naturen.» – Dag O. Hessen i boka «Arven og gleden».

Miljødirektoratet om [friluftsliv](#) i vindkraftsaker:

Vurderinger til dette temaet bygger på at friluftsliv er en viktig del av vår nasjonale identitet og den norske kulturarven, og at virkninger på friluftslivet griper inn i kollektive goder som realiseres gjennom bl.a. allemannsretten og faktisk bruk. (...)

Mange mennesker som benytter naturen aktivt og som opplever dens helsebringende verdi, uttaler nå sorg over tapet av natur og en type verdier som strekker seg lenger enn det man bare kan se med det blotte øyet. Mange kaller dette natursorg.

“Denne sorgen er underkommunisert, går lett under radaren, føles vanskelig å formidle, og passer ikke inn i standard høringsskjemaer. Vi snakker om dype verdier som går på naturopplevelse, rekreasjon, landskapsopplevelse, tilhørighet og identitet – og i bredere forstand livskvalitet og folkehelse.”

“Tapet er både fysisk og mentalt, og har stor relevans i debatten om naturinngrep ved anlegg av vindindustriområder. Psykologene bruker betegnelsen stedstap. Gode begreper hjelper oss å forstå og formidle verdier. Men mangel på dekkende begreper gjør det vanskelig å nå fram med argumenter, selv om de oppleves som viktige.”

Dette er et svært viktig tema, som det faktisk mangler språk til å håndtere. Det er grunn til å tenke at dette har store folkehelsemessige konsekvenser. Det berører det hellige i naturen, landskap, identitet, der vi henter krefter og sunnhet. Det riktige som det er beskrevet her, at det er på et dypere plan. Vindindustrien kjører over disse naturverdiene som er helsebringende. Les Sigmund Hågvar sin tekst [Naturens helsebringende verdi – og sorgen over vindindustriens ødeleggelser](#).

Konsekvensutredningsforskriften

I KU-forskriften § 3 sies det at «... saksbehandlingen etter forskriften skal oppfylle de krav til utredning og vurderinger som etter andre lover er nødvendig for den beslutningen som konsekvensutredningen skal ligge til grunn for.»

Bestemmelsen i § 3 innebærer, ifølge kap. 7.2 i ny [KU-veileder](#), at det så langt som det er mulig skal tilstrebes å samordne utredningskrav og dokumentasjon som følger av sektorlover, med kravene etter forskrift om konsekvensutredninger. Det må derfor, når plan- og utredningsprogram fastsettes, tas høyde for at kravene etter andre lover også blir dekket. Vi mener at manglende oppfølging av kravet om å konsekvensutrede virkningene på folkehelsen, også er brudd på kravene i bl.a. drikkevannsforskriften, folkehelseloven og forskrift om miljørettet helsevern.

Manglende KU for helse

Manglende KU for helse i alle vindkraftsakene og dermed manglende info om helsekonsekvensene (medfører også at saker ikke er godt nok opplyst for høringsparter inkl. kommuneoverlegen). Når vindkraftanlegget er i drift har kommuneoverlegen ingen KU for helse, som grunnlag for hvilke typer klager og helseplager han kan forvente seg. Han er dermed ikke obs på hvilke plager han bør vurdere om kan være forårsaket av vindkraftanlegget, og hvilke tiltak som kan virke avbøtende.

Vi ber dere om å se «[Brølet fra bygda](#)» på NRK, om vindkraftutbygginga på Haramsøya, fra 37:30 om folkehelse. Dette er en helt ny dokumentar som viser en bygd i krise. 80% av innbyggerne selvrappporterer til sin lege at de opplever økt stress pga. vindkraftutbyggingen. Og det er før en eneste turbin er kjørt inn på øya.

Årsaken er forretningsmodellen. Den måten utbygger oppnår “hemmelige” avtaler med grunneiere, kan gå rundt og true med ekspropriasjon, frikjøper seg fra forurensningslovens støykraftkrav både innom og utomhus og ikke sikrer eller reparerer ødelagte drikkevannskilder, går på helsa løs. Når NVE forsvarer alt dette på folkemøter, ikke kvalitetsikrer høringsdokumenter og ikke sikrer at informasjonen presenteres på en forståelig måte, lar utbygger styre informasjonsflyten og han selv får velge hvem han sender saker på høring til (NVE ber bare om å motta lista uten å kontrollere den), så er hele løpet rigget på utbyggers premisser. I byggefasen kommer NVE på tilsyn, men da ser de bare det som passer dem og at veier og arealbeslag for eksempel er økt fra 10 til 40 meter blir ikke nevnt i tilsynsrapporten. Folk ser jo avvikene. Andre blir dømt og bøtelagt for mye mindre inngrep. Det bryter radikalt med folks rettssikkerhet og rettsforståelse, og skaper både utrygghet og mistillit.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet skrev følgende om [sanksjoner ved brudd på KU-forskriften](#) i sitt høringsnotat ifm. notat «Høring av forslag til endringer i plan- og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredninger»:

Når det gjelder en tiltakshavers/forslagsstillers overtredelse av regelverket, kan det f.eks. bestå i at det settes i gang et KU-pliktig tiltak uten at det meldes overhodet, at pålegg fra ansvarlig myndighet under prosessen ikke etterkommes, at KU ikke utføres før tiltaket settes i gang, eller at oppfølgingen på andre måter er mangelfull. Dette kan f.eks. være at tiltakshaver gir feilaktig informasjon om tiltaket, eller unnlater å utrede eller få utredet alle de spørsmål/virkninger som skal utredes etter reglene, eller gjør dette på en overfladisk måte, slik at de negative virkningene av tiltaket fremstilles som mindre betydningsfulle enn de egentlig er.

Se hele høringen av forslag til endringer i regelverket om konsekvensutredninger, sept. 2016, [her](#).
7.3 Forslagsstiller

I ny KU-veileder står det: Etter KU-forskriften § 4 skal forlagsstiller vurdere om planer etter plan- og bygningsloven omfattes av §§ 6 eller 8 i KU-forskriften. Forslagsstiller, det vil si den som fremmer forslag om en plan eller et tiltak, har ansvar for at opplysningene som gis til myndighetene er riktige og etterprøvbare, og at de oppfyller kravene i forskriften. Dette omfatter både de opplysninger som forlagsstiller skal legge fram for vurdering av planens vesentlige virkninger, opplysninger i forslag til planprogram, og innholdet i selve konsekvensutredningen.

At opplysningene skal være riktige innebærer at de ikke skal inneholde feil, være tendensiøse, utelate viktige deler eller på annen måte gi et uriktig bilde av situasjonen (...).

Vi mener at vindkraftaktørene, med sin aktive bruk av renommerte advokatkontorer, kjenner godt til KU-forskriftens §21 med krav om KU for helse og helselovverkets krav om bl.a. å utrede kumulative virkninger av negative miljøkonsekvenser. De vet godt hvilke omfattende inngrep og konsekvenser et vindkraftverk er for omgivelsene, for støyfølsom bebyggelse og for bruk av natur til friluftsliv, og at de ikke kan støtte seg på to normtall for hhv. støy og skyggekast (jf. Støyretningslinjen og forskrift om miljørettet helsevern § 7) for å ivareta helse. Næringen har bevisst valgt å underkommunisere at teknologisk utvikling ville medføre større turbiner, mer skyggekast, større områder der en ikke kan ferdes på vinteren pga. iskast, samt økt støy og støyutbredelse, langt utover det som ble utredet ifm. KU for konsesjonssøknaden. For eksempel er antall boliger, som kan få støy over støygrensen Lden 45 dBA worst-case, trinnsvis økt fra 2 til 24 boliger for Vardafjell vindkraftverk ved en uendret

installert effekt på 30 MW. På Måkaknuten fikk utbygger Bjerkreim kommune til å godta endring fra 60MW til 90 MW effekt uten å foreta nye KU med støyutredning med mer. Dette fordi utbygger forklarte at det kun var endring av girboks, ikke størrelsen på turbinene som ga økt effekt. Når kommunen hadde sagt ja og NVE dermed godkjente endringen viste det seg at turbinene ble 60 meter høyere og rotordiameter økte betraktelig mens naboer ikke ble informert om hva endringene ville få å si for dem.

Gjennom trinnsvis endring av utbyggingsplanene har utbyggere unngått krav om nye utredninger, fordi NVE har valgt å betegne hver endring som "liten". 60 m høydeendring eller 25% større roterende flate faller for NVE inn under "liten endring". NVE og OED har systematisk godkjent at få naboer ble varslet ved konsesjonssøknad, og så utvidet antallet etter hvert som støyen økte, mens de var fullt klar over at de fleste anlegg kom til å bli større enn det som ble konsekvensutredet og konsesjonsbehandlet. Dette er ikke bare brudd på KU-forskriften, men også forvaltningsloven, naturmangfoldloven, SEA-direktivet med flere.

Trinnsvis godkjenning

Trinnsvis godkjenning for å unngå krav om fullstendig KU for endelig utbygging, går igjen i så godt som alle vindkraftanlegg. Samtidig høres færrest mulig naboer ved hver endring, slik at når en endelig får delta i en høring, så er konsesjon med effektramme allerede gitt. Dersom du er imot vindkraftanlegget eller har opplysninger som burde vært tatt hensyn til da konsesjon ble gitt, så kommer disse nå for sent.

Andre opplysninger av betydning har også vist seg i liten grad å bli tatt hensyn til av NVE, for eksempel at utbygger ikke har brukt oppdaterte kart og at nyere hus har manglet da KU ble utarbeidet eller da endringer ble omsøkt, og dermed ikke er tatt hensyn til eller blitt hørt på riktig tidspunkt i prosessen (bl.a. i Sandnes og i Egersund). NVE har også avvist klage på at man ikke er blitt ansett å være berørt part, fra nabo som endte opp med å få drikkevannsbrønnen ødelagt pga. rystelser fra sprengning som igjen gjord at pumpe i brønnen skar seg (Vardafjell vindkraftverk i Sandnes). Det har i praksis vist seg umulig å bli tatt hensyn til i etterkant, dersom en kommer for sent inn i prosessen på tross av at NVE kan og skal basere nye vedtak på oppdatert kunnskap. De kan også endre konsesjonsvilkår dersom det har stor betydning for samfunnet.

I Rogaland fylkeskommune sitt [saksfremlegg til nasjonal ramme for vindkraft](#), 27.09.19, påpekte fylkesrådmannen feil og mangler i dagens konsesjonsbehandling. De skriver bl.a.:

- *Kravene til konsekvensutredninger for vindkraftanlegg må innskjerpes, både i forhold til innhenting av grunnlagsdata, detaljering av prosjektbeskrivelse, at alle deler av en utbygging vurderes, alternativvurderinger inkluderes, at eventuelle endringer utredes, og at høringsprosessene gir ulike aktører reell mulighet for medvirkning i tråd med formålet med konsekvensutredningsregelverket.*
- *Systemet med en totrinns godkjenningsprosess der det først gis konsesjon for et område og en maksimal installert effekt, og at detaljeringen senere skjer i detaljplaner/MTA-planer, bør evalueres både i forhold til innhold, medvirkning i beslutningsprosessen og oppfølging under utbygging og drift.*

De fleste vindkraftanlegg er blitt vesentlige endret undervegs ved endring i antall turbiner, høyden på turbinene, lengden på vingene og dermed antall dekar roterende flate og mye større terrenginngrep.

For Måkaknuten tillot NVE en endra turbinhøyde på 60 m, fra 130 ved konsesjon til 190 m ved utbygging, uten noe krav om å utrede og vurdere konsekvensene av det. Et slikt anlegg blir svært mye mer synlig, endrer hinderlys fra rødt lavintensitet til hvitt høyintensitet, øker støyutbredelsen og terrenginngrepene. Nabobonde og fastboende 1,1 km fra nærmeste (for dem svært synlige) turbin ble verken hørt eller varslet om endringen, og ble heller ikke hørt da tiltaksplan for støy ble sendt på høring fordi han ligger på og ikke over Lden 45,499 dBA. Det er det samme som at en kommune skulle utelate høring av og overse bygging av en høyblokk på 20 etasjer, der den opprinnelig ga tillatelse til en enebolig på to etasjer. Eller at et veianlegg ble tre ganger større uten noen form for vurdering, medvirkning eller reaksjon. Det strider mot folks rettsoppfattelse og gjør at "likhet for loven" oppleves som opphevet i vindkraftsakene, mens man får bot, dom og fengsel for mye mindre overtredelser og unndragelse av informasjon i andre byggesaker.

Frikjøp fra lovpålagte helsehensyn

For Tonstad i Sirdal har kommunen klaget på utbyggers måte å bruke begrepet kompensasjon. Utbygger betaler hyttenaboer for å godta støy over Lden 45dBA. Kommunen påpeker i fyllestgjørende klager som NVE, OED og andre departement brukte ett år på å besvare, at kompensasjonsbegrepet ikke betyr å betale ut folk fra deres rett til å klage på helsefarlige tiltak. Tvert imot er kompensasjon noe som skal forebygge at støyplagen kommer opp i og over grenseverdi, ut ifra deres tolkning av folkehelseloven med mer. Sirdal kommune stilte krav om at tre turbiner i planen skulle tas vekk for å gi positivt hørings svar, dette ble lovet, men utbygger gjorde det likevel ikke. 23 hytter vil etter utbyggers støyberegning få høyere støynivå enn det støyretningslinjen sier man skal planlegge for. Utbygger sitt avbøtende tiltak er å gi hytteeiere ca. 150.000 kr hver for å redusere hyttas verdi til det halve eller mer og gjøre den ubrukelig store deler av året. Hvis hytteeier undertegner, godtar de samtidig å ikke klage på framtidige uforutsette konsekvenser, de godtar at vindkraftverket bygges og de godtar at hytta får heftelse at ingen fremtidige eiere av hytta heller vil ha rett til å klage på virkninger fra vindkraftverket. Dette finner Sirdal kommune urimelig og ber om redegjørelse fra fagdepartementene.

Vektlegging av høringsuttalelser

NVE lytter ikke til høringsparter, heller ikke velbegrunna klager fra statsforvalter og fylkeskommune, og de vektet ikke uttalelser og konsekvenser slik KU-forskriften krever. For Vardafjell i Sandnes ble friluftsliv satt til verdi null, på tross av at det er merket løype over toppen i område, tre tilrettelagte p-plasser for friluftsliv rundt fjellet og flere høringsuttalelser som bekrefter at friluftsliv burde bli tatt hensyn til. De baserte i stedet avgjørelsen på at en grunneier, som skulle få anleggsveien og -kontoret på sin eiendom, påstod at folk bare gikk opp og ned - ingen rundtur - og at det dessuten ikke var så mange folk som gikk der.

Redegjørelse for usikkerhet

Det skal redegjøres for usikkerhet i KU'er og kunnskapsgrunnlaget. Det eneste som står er at turbiner kan bli endret pga. teknologisk utvikling. Det høres jo positivt ut og en går ut fra at det kan skje innenfor det KU'en dekker. Det skrives ikke at dette i alle saker vil medføre at turbinene blir høyere, roterende flate mange ganger større, at lyssetting endres fra rødt lavintensitets belysning til hvitt høyintensitetsbelysning, større fare for å forstyrre tv-signaler og flyradar, økt synlighet fra helt nye

områder osv. NVE og utbygger har imidlertid visst at det var dette som lå i «teknologisk utvikling» uten å informere om det.

Til eksempel er det for Vardafjell vindkraftverk utredet en de negative konsekvensene ved en installasjon av 20,7 MW i effekt og de positive konsekvensene ved å tillate en ramme på 30 MW. Nå er det bygd 30 MW. Konsekvensene ved å øke fra 20,7 MW til 30 MW er ikke utredet eller vurdert.

Tema / fagområde	Samlet konsekvensvurdering driftsfase
Landskap	Middels negativ (- -)
Kulturminner og kulturmiljø	Middels negativ (- -)
Biologisk mangfold	Middels negativ (- -)
Friluftsliv og ferdsel	Liten til middels negativ (- / - -)
Forurensning, avfall og klimagassutslipp	Liten positiv (+)
Reiseliv	Usikkert
Landbruk	Liten positiv (+)
Næringsliv og sysselsetting	Ubetydelig/ingen (0)
Kommunal økonomi	Ubetydelig/ingen (0)
Sivil luftfart	Ubetydelig/ingen (0)*
Forsvarsinteresser	Ubetydelig/ingen (0)
Radio- og TV signaler	Ubetydelig/ingen (0)**

* Det må avklares nærmere hvordan tiltaket påvirker Avinors radaranlegg.

** Forutsetter at vindturbinene ikke påvirker mottak av radio- og tv signaler i området.

Tabell 19. Oppsummering av samlet konsekvensgrad for Vardafjellet vindkraftverk i den langsiktige driftsfasen.

Når det gjelder støy, viser støyberegningene at man ved å kjøre turbiner i støyreducerende modus vil kunne overholde de retningslinjer for støy i bebyggelse som er gitt av Klima- og Forurensningsdirektoratet.

Skyggekastberegninger viser at man under ordinær drift ikke vil kunne overholde de svenske retningslinjene (norske foreligger ikke) for et antall bygninger. Dette kan imidlertid oppnås gjennom avbøtende tiltak, eksempelvis ved å stenge ned en eller flere turbiner i korte perioder, basert på parametre som tidspunkt, vindretning, solstrålingsnivå etc.

Over: Sammendrag av konsekvensutredningen for Vardafjell vindkraftverk for de negative virkningene ved en installert effekt på 20,7 MW og de positive virkningene ved å gi en effektramme opp til 30 MW. Teksten under tabellen er hele og eneste «helsevurdering» utført av ikke-helsefaglig personell.

Antall boliger som kan få støy over støygrensen Lden 45 dBA worst-case er økt fra 2 ved konsesjonssøknad for Vardafjell (20,7 MW) til 24 for utbygd anlegg (30 MW), og turbiner må nå skrus av eller gå i redusert modus for å overholde støygrensen. Hvem skal holde kontroll på at det skjer? Opplegget er at man som nabo og kommuneoverlegen ensidig må stole på utbygger.

Videre står det i støyberegningene at usikkerheten er +3 til -5 dBA, uten at det redegjøres for hvilke konsekvenser det får for dem som kan få Lden 48 dBA. I den svenske støyretningslinjen står det at usikkerheten er ±4 dBA der det er komplekst terreng og +1 dBA i flate landbruksområder. Det er komplekst terreng som gjør seg gjeldende stort sett alle steder i Norge, bortsett fra på flate Jæren. Dvs. at usikkerheten er +4 dBA for norske vindkraftanlegg. Et uant antall naboer kan få Lden 49 dBA, mens støymodelleringen viser Lden 45 dBA.

Ved emisjonsmålinger, som er eneste kontrollmulighet av støyen, måler man støyen en turbinlengde fra turbinen og dette tallet legges så inn i støymodelleringen NORD2000. Man vil altså ikke oppdage om usikkerheten medfører 4 dBA ekstra lyd for noen. Hva skal de som opplever det gjøre?

Miljødirektoratet svarer at usikkerheten er innarbeidet i støygrensen på Lden 45 dBA. Men hvordan er det mulig? Det er jo ikke slik at alle egentlig får Lden 41 dBA med en usikkerhet på Lden 45 dBA ved husvegg.

Alle vindkraftkonsesjoner inneholder et vilkår om at konsesjonær er ansvarlig for tilbakeføring av planområdet etter endt konsesjonsperiode. I løpet av det tolvte driftsåret skal det foreligge en garanti for nedleggingskostnadene, og det må fremlegges en plan for tilbakeføring i god tid før nedleggelse. Men NVE skriver selv i sin egen evaluering i kapittel 2.16 i [rapport nr. 3/2020](#) «Konsesjonsprosessen for vindkraft på land - Beskrivelse, utfordringer og mulige tiltak» (vår utheving):

*Det har til nå vært få nedlegginger eller reetableringer av vindkraftverk i Norge, og det finnes i dag ingen formelle retningslinjer/veiledning for nedlegging eller reetablering av vindkraftverk. **Det er til dels uklart hvordan området skal tilbakeføres etter konsesjonens utløp, hvilke garantier som skal stilles** og hvilke krav som stilles til reetablering. Her er det også relevante spørsmål knyttet til eierinteresser. NVE mener at det er viktig å få på plass nødvendig informasjon og avklaring, og at retningslinjer/veiledning om dette også kan gi mer tillit til konsesjonsprosessen.*

Tidligere leder for konsesjonsavdelingen for vindkraft, Arne Olsen, sa til [NRK i november 2019](#) at de ikke hadde fulgt opp dette konsesjonsvilkåret for anlegg der det var relevant, pga. manglende kapasitet. At politikerne i Sandnes satte vilkår for sitt ja til konsesjonen at fjerning måtte være sikret før utbygging, var ikke noe NVE tok ad notam. Slik dette nå er rigget kan grunneierne bli sittende igjen med ansvaret for å fjerne turbiner og anlegg til en kostnad fra kr. 1,5 mill. per turbin. Det skaper usikkerhet for alle i en bygd om hvem som skal ta kostnadene, da det kan bli alt for dyrt for enkeltpersoner, og om anlegget faktisk vil bli tatt ned og om naturen vil bli tilbakeført ved endt konsesjonstid.

Redusert eiendomsverdi

I sammendraget til denne nylig publiserte studien "[The Socio-Economic Cost of Wind Turbines: A Swedish Case Study, Sustainability](#)" (2021, peer reviewed) står det bl.a.:

This report aims to analyse the negative capitalization of wind turbines on property values in Sweden over the last ten years. Our conclusions clearly show a relatively significant capitalization and that this capitalization is relatively local, within eight kilometers of the wind power plant. Large wind turbines, or larger clusters of wind turbines in wind farms, impose a greater socio-economic cost on lower value properties.

Verdifallet kan ifølge rapporten bli over 40% innenfor 0-2 km fra et vindkraftverk. I noen land får innbyggerne da mulighet til å kreve innløsning av sin eiendom eller det er laget kompensasjonsordninger. I Norge blir det det gjelder stort sett ikke en gang hørt eller varslet om vedtak og klagerett i løpet av konsesjonsbehandlingen, da det kun er dem som til enhver tid i løpet av prosessen kan få støy over Lden 45 dBA worst-case (stadig flere etter hvert som turbinstørrelsen øker trinnsvis) som har fått medvirke. Det ene vedtaket bygger på det neste. Når "folk flest" blir koblet på er løpet allerede lagt og din mening kommer for sent til å reversere noe.

NVE skriver om nabovirkninger og at det er vanskelig å få frem tall for tapt eiendomsverdi for norske forhold. Dermed har de ikke noe godt tallgrunnlag og ser dermed bort fra problemet. Det er ikke en del av KU-vurderingen heller og inngår ikke i samfunnsregnskapet. For en bygd som Sviland, rundt Vardafjell vindkraftverk, vil et verditap på kun 5% på 100 boligeiendommer innenfor 2 km med en

snittverdi på kr. 4 mill. utgjøre et verdifall på kr. 20 millioner. 20% verdifall er kr. 80 millioner. Dersom grunneierne får kr 100.000 per turbin per år i 25 år er det kr. 17,5 millioner. Samtidig må hele bygda leve med støy, skyggekast, rød blinkende hinderbelysning, visuell forurensning og uro, et tapt flott nærturområde og natursorg. Folk har gjerne bosatt seg på bygda pga. naturen, stillheten og at det er noe rimeligere boliger der. De får kanskje ikke solgt huset de bor i, og i alle fall ikke til en pris som gjør at de kan kjøp seg et tilsvarende nytt hus. Mange er fratatt muligheten med å kunne flytte fordi de bor på gårdsbruk og i tilfelle må forlate både jobben og slektsgården. Vindkraften er dermed en enorm frihetsberøvelse for mange. Alt dette er aldri vurdert av utbygger i KU, men fordelene med utbyggingen er uansett klart større enn ulempene, ifølge NVE.

Det er nok av norske enkeltteksempler gjennom flere fraflytta boliger på bl.a. Lista og Buheii, og her fra Dalane Tidende der en [fritidseiendom](#) ble taksert til 1.750.000 kroner i 2013 før turbinene kom opp. Nå er vindkraftanlegget bygget og verdien satt til 800.000 kroner. Hele tapet bæres privat. Ikke i noen KU vi kjenner til er det redegjort for at hus blir ubeboelige eller at hytter i praksis mister sin verdi som et sted å slappe av og å hente seg inn. Se også avsnittet om støyavtaler.

I tillegg medfører støy i gul sone at området båndlegges i forhold til nye bygg. [Det kan tillates](#) nye bygg dersom det kan dokumenteres at avbøtende tiltak gir tilfredsstillende støyforhold.

Uriktige HKU-er og feil bruk av forskning

NVE har ikke nødvendig kunnskap for å kunne vurdere om en HKU er riktig utarbeidet og gir et mest mulig korrekt bilde eller ei. HKU-en for Oddeheia & Bjelkeberg vindkraftverk er laget uten å involvere helsefaglig kompetanse. Det er heller ikke brukt kunnskap om miljørettet helsevern. Det kommer ikke frem hvilke svakheter internasjonal forskning gir som kunnskapsgrunnlag for tiltak under norske forhold. Når det for Davvi vindkraftverk er antatt dobbelt så mange driftstimer som det en har i Tyskland, så kan en ikke legge til grunn folks reaksjonsmønster på turbiner i Tyskland. Når vi i Norge har mye harde flater (fjell, vann, is, ikke vegetert), en topografi som flytter, forsterker og reflekterer lyd ned i dalfører der folk bor, terrengplassering som gjør at 150 m høye turbiner rager 300 m over nærmeste bolig/hytte og ikke «bare» 150 m, omfattende forekomst av vindskygge der folk får helt ny støy når turbiner fanger vinden oppå fjellet, høyere turbiner enn det forskningen dekker osv., så kan en ikke legge reaksjonsmønsteret til folk under helt andre forhold til grunn for konsekvensene for helse og livskvalitet i Norge. Men det er det FHI, NVE og Miljødirektoratet stilltiende har gjort. [TØI sin](#) undersøkelse fra Lista fant at plagegraden var mye høyere enn fra internasjonal forskning. o

Manglende kompetanse og feil i lovanvendelse

NVE og OED har bevisst ikke fulgt lovverk, forskrifter og retningslinjer enkeltvis, eller iht. samordningsplikten, på tross av at dette er påpekt av mange høringsparter i mange vindkraftsaker. De har ikke skaffet seg selv eller innhentet nødvendig helse- og lovkunnskap for å håndtere temaet helse i saksbehandlingen. En mengde klager som helt korrekt påpeker faktiske lovbrudd, er avvist av NVE og OED. OED sine vedtak er endelige. Dersom de er feil er det svært krevende å få dem omgjort. Kommuner vil måtte gå til retten. Enkelt personer kan gå til Sivilombudsmannen. Han behandler ikke saker der grupper har gått sammen om å sende inn klage, noe som ofte er det som skjer, og går heller ikke inn i NVE og OEDs skjønnsutøvelse. I praksis har det vist seg svært vanskelig å nå frem.

Misbruk av skjønnsutøvelse

I høyesterettsdommen 11.10.21 er det referert til konsesjonen hvor OED selv sier: "Olje- og energidepartementet bygget i konsesjonsvedtaket på at planområdet for Roan vindkraftverk er av

«stor verdi» for reindriften. Konsekvensen av en utbygging ble vurdert til «stor negativ» både i anleggs- og driftsfasen. Men det ble samtidig lagt til grunn at området fortsatt «kan benyttes til reindrift også etter en utbygging, selv om dette skulle kreve større ressurser fra reindrifutøverne i form av økt arbeidsbyrde». Selv om OED selv vurdere dette til sterkt negativt gir de likevel konsesjon, og så må bare reieieren jobbe enda mer.

Dette er en underlig konklusjon og hvor er vektingen av de ulike samfunnsinteressene i denne og andre saker. For slik er alle andre ulemper også blitt lagt på innbygger, som skal måtte «tåle» på bakgrunn av at samfunnsfordelene med energi fra vindkraft (les maks inntjening til utbygger) alltid er en samfunnsfordel. Det underlige er at energiproduksjon ikke nødvendigvis er nevnt i dokumentene etter at konsesjon er gitt. Da er det kun en higen etter maks antall megawatt i installert effekt. Kan det være at det er effekten de får betalt for når de selger anlegget videre, slik en stort sett gjør i alle anlegg?

Vardafjell vindkraftverk ble planlagt etter real-case og ikke worst-case støyberegninger. Det er i strid med støyretningslinjen, noe som ble påpekt av bl.a. kommunen uten å bli tatt hensyn til. De fikk i siste vedtak pålegg om å bruke worst-case støyberegninger, men ikke at anlegget måtte planlegges slik at ingen boliger fikk støy over Lden 45 dBA worst-case, slik kommuneoverlegen tolket støyretningslinjen og ba dem om å følge i sin Høringsuttalelse – for i det minste å ta litt hensyn til innbyggerne.

De bygde ut 30 megawatt iht. real-case samtidig som klagen deres på worst-case lå til behandling hos OED, og samtidig som kommunen ba dem søke om utslippstillatelse for støy. Da skaden var skjedd og turbiner bestilt kom svaret fra OED om at worst-case gjaldt og fra kommunen at støygrensen i utslippstillatelsen var Lden 42 dBA worst-case og ikke Lden 45 dBA. Utbygger påpekte at alene det å gå fra real-case til worst-case ga dem et tap på 6%. Men de spesialbestilte turbiner for å komme opp i 30 MW. Det har medført unødvendige ekstra utgifter og muligens mer støy for innbyggerne. Og hvor reell er klagebehandlingen for innbygger, når man får svar etter at anlegget er bygd? Det er en gjenganger at utbyggere får peise på, om “nødvendig” med politibeskyttelse, mens klagebehandling pågår.

Trusler og feilinformasjon

Vindkraftnæringen har både økonomiske og juridiske muskler som langt overgår kommuner og enkeltpersoner. Det er flere eksempler på at det er truet med enorme erstatningskrav dersom kommunen vedtar saker til ulempe for utbygger. Verken NVE, OED, KMD, KLD eller HOD har bidratt med sin lovkunnskap og veiledet kommuner som ble utsatt for trusler og bidratt til at disse ble trygge på utøvelsen av sitt ansvar. Det er heller ikke laget noen veileder for hvordan kommunene skal håndtere forskrift om støy eller hva som skal utredes i en KU for helse.

Arne Olsen [villedet sågar Lillesand kommune](#) i lokalavisen like før bystyrebehandling der det var spørsmål om å gi dispensasjon fra arealformålet i kommuneplanen. Samme informasjon er gjentatt flere ganger fra NVE overfor ulike kommuner.

Trenering av saksbehandling

Klager på opplagte lovbrudd har ligget ubehandlet i nesten ett år hos NVE og OED, mens utbygger får lov til å sende endringer av turbinetype på høring med en ukes høringsfrist og får vedtak fra NVE på dag nr. 8.

NVE tilla klagerne på Vardafjellsaken, i oversendelsesbrevet av klagen til OED, en intensjon om å ville stoppe vindkraftverket. Klagerne var kommunen og naboer til anlegget, som påpekte lovbrudd og ba om at lover og regler ble fulgt og at anleggsarbeidet ble stoppet til ting var i orden.

Manglende system for tilsyn

NVE har gjennomført alle tilsyn til og med 2020 uten å ha noe system for tilsyn – ikke fast sjekkliste, rapporteringsskjema e.l. Opplagte og godt synlige feil og mangler ift. det som er omsøkt, mangler/blir ikke nevnt i tilsynsrapportene. Mangler og feil blir akseptert stilltiende, selv om de er opplagt er i strid med gitt konsesjon. Mangler som NVE påpeker i sine tilsynsrapporter blir ikke nødvendigvis fulgt opp av NVE noen gang.

Arealinngrepene er nå gjentatte ganger i media dokumentert å være over 3 ganger så store som det som er omsøkt, konsekvensutredet og godkjent. Arealovertredelsene er på over 1400 dekar for [Roan vindkraftverk](#) alene. Man kan ikke unngå så se at veiene der i snitt er 42 m brede og ikke 10 m, slik det står i søknaden. Likevel er det ingen merknad om det fra NVE i tilsynsrapporten. Dette står i grell kontrast til sanksjonene som møter folk som har gjort inngrep på 500 m² i strandsonen, uten å ha fått byggetillatelse. Folk forventer at like lovovertridelser behandles likt!

Ivar Svare Holand, førsteamanuensis ved Nord universitet, skriver følgende om arealbeslaget i Roan vindkraftverk i [Trønderdebatt](#) 07.10.21 (vår utheving):

*Det kan ikke være hensikten med regelverket at de største inngrepene kan utelates i søknaden. (...) Hvis utbygger i konsesjonssøknaden har ment at vegarealet ikke omfatter skjæringer og fyllinger så er det en mangel ved konsesjonssøknaden at det største terrenginngrepet som blir gjennomført i utbyggingsområdet ikke er tatt med i søknaden. Utbygger kan å lese kart, og utbygger har vært på befaring, så når konsesjonssøknaden skrives, da vet utbyggeren at det kommer til å bli store skjæringer og fyllinger. **Det kan ikke være hensikten med regelverket at de største inngrepene kan utelates i søknaden.***

I Rogaland fylkeskommunen sitt [saksfremlegg til høringsuttalelse til nasjonal ramme for vindkraft](#), 27.09.19, står det bl.a.:

Fylkesutvalget mener det er behov for å evaluere rollen NVE har som tilsynsmyndighet, herunder om tilsynsmyndigheten enten bør flyttes eller om andre bør involveres (kommuner, fylkeskommuner, fylkesmann) for å sikre at vindkraftutbygginger skjer i tråd med godkjente planer og vilkår, og at nødvendige tillatelse i forhold til annet lovverk innhentes og overholdes.

Også i [Egersund](#) ble arealbeslaget 3 ganger større enn oppgitt. Motvind Norge har god dokumentasjon på at arealinngrepene NVE opplyser om for vindkraftverk er svært underestimert.

[NVEs Veileder til energilovforskriftens § 3-7](#) om internkontrollsystem for miljø og landskap. NVE følger ikke opp forskriften på tilsyn og i tilsynsrapporter for Vardafjell har det under hele utbyggingen stått at det er på tide å få dette på plass. Hele anlegget ble bygd ut uten pålagt IKT-system. Det gjør at naboer og kommunen ikke kan ha tillit til NVE som tilsynsmyndighet, og heller ikke at andre avvik blir påpekt eller rettet.

Konsesjonsvilkår til fordel for utbygger

Konsesjonsvilkårene er skrevet til fordel for utbygger jf. at drikkevann ikke skal forurennes, men at det ikke gjelder når det er rystelser som løsner sand i brønn og som igjen gjør at pumpene i brønnen skjærer seg (nabo Vardafjell, som måtte krangle seg til å få lov til å være høringspart). For Vardafjell nekta NVE å endre konsesjonsvilkårene slik at støygrensen ikke skal overskride Lden 45 dBA worst-case. De skriver i stedet i sitt svar til kommunen at vilkåret «ikke bør overskride» skal lese som «ikke skal overskride». Juridisk er det tvilsomt om innbyggerne er ivaretatt ved denne formuleringen.

Det står i konsesjonsvilkårene for Vardafjell at TV-signalene skal fungere ved oppstart av anlegget. Men slik ble det ikke og naboene fikk to måneder uten TV-signaler før NVE satte foten ned. «Skal» i konsesjonsvilkårene er dermed ingen trygghet for naboene, og det har ingen virkning å påpeke det overfor NVE. Rettighetene til naboer og grunneier har vist seg konsekvent å bli rangert lavere av NVE enn utbygger sine interesser, i alle saker der det har oppstått konflikter i vindkraftanlegg. Det skaper en stor utrygghet og ekstra press på kommuner, som ikke kan gjøre annet enn å be NVE om å følge opp og så avvente sammen med naboene.

[NRK](#): *Vindmøllene kuttet TV-signalet*

I over to måneder har naboer til et nytt vindkraftverk i Sandnes ikke kunnet se på TV. – Bekymringsfullt, mener nabo.

(...) Det er ikke første gang problemet med vindturbiner som kutter TV-signalet oppstår.

– Det har skjedd i Berle i Bremanger ved Hennøy vindkraftanlegg, og i Svåheia i Egersund, sier Trude Malterud, administrerende direktør i Norges televisjon.

Forvaltningsloven

Et av de mest graverende eksemplene på manglende medvirkning er Måkaknuten i Bjerkreim og Gjesdal. På Måkaknuten fikk utbygger Bjerkreim kommune til å godta endring fra 60MW til 90 MW effekt uten å foreta nye KU med støytredning med mer. Dette fordi utbygger forklarte at det kun var endring av girboks, ikke størrelsen på turbinene som ga økt effekt. Når kommunen hadde sagt ja og NVE dermed godkjente endringen viste det seg at turbinene ble 60 meter høyere og rotordiameter økte betraktelig mens naboer ikke ble informert om hva endringene ville få å si for dem. Et slikt anlegg blir svært mye mer synlig, endrer hinderlys fra rødt lavintensitet til hvitt høyintensitet, øker støytbredelsen og terrenginngrepene. Nabobonde og fastboende 1,1 km fra nærmeste (for dem svært synlige) turbin ble verken hørt eller varslet om endringen, og ble heller ikke hørt da tiltaksplan for støy ble sendt på høring fordi han ligger på og ikke over Lden 45,499 dBA. NVE har kun krav til at de med støy over Lden 45 skal bli hørt og sumstøy avdekkes dermed ikke. Disse bor rett ved et steinknuseanlegg og E39.

Manglende medvirkning og ikke hørt etter forvaltningsloven.

Det er omfattende brudd på [forvaltningslovens § 17](#) (forvaltningsorganets utrednings- og informasjonsplikt) og plikt om å tilrettelegge for god medvirkning, i mange vindkraftsaker.

Høringsparter og lokalpolitikere, samt OED som klageinstans, er gitt feilaktige eller mangelfulle opplysninger om konsekvensene for bl.a. helsevirkninger og virkninger på lokalsamfunnet (folks trivsel, livskvalitet, bo- og etableringslyst, eiendomsverdi, kumulative virkninger m.m.). Det er ikke laget kart for både støy og skyggekast samlet. Boliger og hytter er ikke gitt samme betegnelse på de

to nevnte kartene og kartene har ofte både lav opplysning og liten målestokk. Som regel mangler koordinatsystem. Det er svært vanskelig for folk å finne igjen boliger/hytter på kartene og å lese ut fra dem hvilken mengde skyggekast og støynivå en kan få. Fremstillingsmåten gjør at det kun er erfarne saksbehandlere som forstår dokumentene, og at det er vanskelig å telle antall bygninger med støyfølsom bruk i rød og gul støysone. Offentlige og private høringsuttalelser, med påfølgende politiske vedtak, samt NVE sine vedtak, baserer seg dermed på de nevnte feil og mangler.

Når en bevisst bruker trinnvise endringer i utbyggingsløsning og turbintype for å oppnå et annet resultat enn opprinnelig konsekvensutredet, kan en høre færrest mulig av lokalbefolkningen og de som høres er i tillegg i hovedsak grunneiere som er med i anlegget. De som ev. skal uttrykke sin skepsis og bidra med lokalkunnskap, er nærmeste nabo til dem som støtter opp om anlegget. Da gjør sosiale strukturer, relasjoner og familiebånd i et lite bygdesamfunn, at det kan bli vanskelig å være den som er kritisk til tiltakene. For hva er verdien av å beholde et godt naboskap, vennskap og familiebånd, når man må treffes på dugnad i lag og foreninger, har barn i samme klasse og er kollega med ektefellen til grunneier? Lokal motstand blir dermed liten. Lokalpolitikerne i kommunen får få protester og opplever prosjektet som positivt. Og slik får man ja til konsesjonen og legger løpet for et prosjekt ingen forutser rekkevidden av.

Etter hvert som man trinnvis endrer høyde, vingelengde og antall, og dermed støynivå og -utbredelse, så øker antall naboer innenfor Lden 45 dBA som skal høres. At plagegraden for støy begynner ved Lden 38 dBA og at skyggekast brer seg til rundt 1700 meter, har ikke vært med i vurderingen av hvem som skal høres. Og har man først signert en støy- og skyggekastavtale så trenger man ikke involveres lenger. Da har man nemlig helt umerkelig og i liten skrift godtatt at man frasier seg sin klagerett, og ikke bare for støy. Man har nemlig godtatt ethvert støynivå siden det bare står at man aksepterer å få støy over Lden 45 dBA worst-case. At turbinene kan bli endret og støynivået økt etter signering, se det blir du ikke orientert om.

Grunneiere over hele landet føler seg ført bak lyset når de oppdager at det de trodde de sa ja til, utviklet seg til noe mye større både for dem selv og for naboene. De var ikke klar over at det skulle bli tillatt å frikjøpe seg fra støy- og skyggekastgrensene, at naboer kunne miste tv-signaler og få ødelagte drikkevannsbrønner uten å ha rett på erstatning, hva det innebar å godta en årsgjennomsnittstøy som ikke lar seg kontrollere ved husvegg, at den norske utbyggeren aldri hadde tenkt å drifte anlegget selv og at motparten i driftsfasen ble et utenlandsk pensjonsfond, at de er ansvarlige for fjerning av anleggene dersom eier blir insolvent, og at det i liten skrift står i avtalen at de signerer på en mulighet for forlengelse med ytterligere 25 år og dermed hefter for fremtidig generasjoner også.

PBL

Ekspropriasjon

I konsesjonen for Tysvær vindkraftverk fra 2015 står det om arealbeslaget til anleggsveiene: "Ca. 15,2 km veier internt i vindkraftverket frem til hver enkelt turbin og transformatorstasjonen." Noe mer står det ikke om arealbeslaget før miljø-, transport- og anleggsplanen (MTA) lages ett år etter. Først der nevnes veibredden o.l.. Når en så klager på arealbeslaget i MTA-planen svarer NVE at "konsesjonen er gitt og ligger fast". Veiene kan da lages alt fra 10-40 m brede og likevel ligge innenfor gitt konsesjon, slik NVE ser det. Ekspropriasjonstillatelsen ble gitt samtidig med konsesjonen. Men hvilke arealer omfatta den egentlig?

Grunneieravtalene ble signert før konsesjon og ekspropriasjonstillatelse ble gitt, ut fra påstand om at en ville få ekspropriasjonstillatelse, og med en uavklart og svært romslig definert arealavgrensning. Denne fremgangsmåten er velkjent fra mange vindkraftanlegg. Er det rart grunneiere rundt om i hele landet føler seg ført bak lyset av både utbygger og NVE? Og kan ekspropriasjon tillates og avtaler inngås på dette grunnlaget med statens viten og vilje?

Avtaleloven

KU-forskriftens [veileder](#) til § 7.9 viser det til [EIA-direktivet](#). Direktivet åpner ikke for økonomisk kompensasjon som grunnlag for å «tvinge» gjennom tiltak, men kun for betaling av gjennomførte avbøtende tiltak med ønsket virkning. Selv om veilederen er av nyere dato, har EIA-direktivet vært gyldig siden 2011. Direktivet gjelder for prosjekter som er omtalt i Artikel 4, nr. 2. Se vindkraft i bilag II, 3, i. Når Statens Vegvesen planlegger en ny veg er det ikke slik at de går rundt og banker på dørene til dem som kan få støy over maks grensen for vegstøy, og tilbyr dem økonomisk kompensasjon for å tåle støyen heller enn å gjøre fysiske tiltak eller ekspropriere.

I vindkraftsaker derimot har NVE, dersom det kan oppstå konflikter pga. støy og skyggekast over grenseverdiene, tillatt at utbygger går rundt og tilbyr støy- og skyggekastavtaler. NVE har ikke sjekket innholdet i avtalene, de vet ikke hvilken informasjon de som har signert avtalene har fått ift. helsekonsekvenser og redusert eiendomsverdi, og de har godtatt at utbygging fullføres under forutsetningen av at avtaler vil bli inngått - også der de vet at noen av grunn/bolig/hytteieerne ikke vil inngå avtale (bl.a. for anlegg i Sirdal og Nord Odal).

For Tonstad vindkraftanlegg i Sirdal har hytteeierne måtte gå til retten for å få ivaretatt sine interesser. Og det er det hele konsesjonssystemet og vindkraftbransjen legger opp til. Men når ble norsk forvaltning slik at man, for å ivareta rettigheter gitt i norsk lov, må ha økonomi, tid, kunnskap og helse til å saksøke enten utbygger eller staten for å få ivaretatt sine rettigheter og helse?

VG hadde en [serie artikler](#) om bruken av støyavtaler, som i praksis også omfatter skyggekast, lysblink og alle andre forhold som påvirker folks helse og eiendomsverdi negativt. De fant at det var mer regel enn unntak at slike støy- og skyggekastavtaler tegnes.

Folk har akseptert å få fra kr. 30.000 og oppover for å bo i 25-30 år med støy- og skyggekast over grenseverdiene ved yttervegg. Dvs. at hele deres uteareal i store deler av året ikke kan regnes som egnet areal for friluftsliv, eller å slappe av og hente seg inn i. Verdireduksjonen på eiendommer over grenseverdiene vil i seg selv, i de fleste tilfeller, være fra kr. 200.000 og oppover. Kompensasjonen dekker dermed ikke en gang verditapet. Avbøtende tiltak fungerer i praksis i liten grad på uteoppholdsarealer. Alternativet er ekspropriasjon, som ville ha kostet utbygger store summer.

Det etableres anlegg fra en til svært mange turbiner. Det er ingen dokumentasjon på at det er nødvendig for realiserbarheten av anlegg å plassere enkeltturbiner eller hele anlegg for tett på boliger og hytter. Men muligheten er sikret i konsesjonsvilkårene og godtas ukritisk av NVE. Støy- og skyggekastavtalene er i de fleste tilfeller opplagt urimelige og ensidig til fordel for utbygger. Noen er inngått under trussel av ekspropriasjon, uten at det i KU noe sted er vurdert at det er fare for at hytter og hus blir ubeboelige iht. regelverket.

Avtaleloven § 36 gir etter en konkret skjønnsmessig vurderingshjemmel til å sette til side, endre eller justere alle typer avtaler og ensidig bindende disposisjoner på formuesrettens område, som vil virke åpenbart urimelig eller være i strid med god forretningsskikk. Avtaleloven § 36 kan også brukes på forhold ved avtaleinngåelsen som er urimelige, men det også kan tas hensyn til hvilke konsekvenser

urimeligheten ved avtaleinngåelsen har hatt for partene i ettertid. Det er hensynet til å beskytte den svake kontraktspart mot den annen parts misbruk av avtalefriheten som er hovedbegrunnelsen for en generalklausul.

Vi mener at staten må gå gjennom alle støyavtalene og oppheve dem der kompensasjon ikke er gitt til fysiske tiltak med dokumenterbar ønsket støyreducerende effekt, og der folk har mistet hele uteoppholdsarealet nær bolig/hytte til støy og skyggekast.

Drikkevannsforskriften

[EUs vanddirektiv](#) er et av EUs viktigste og mest omfattende miljødirektiv innen vannforvaltning. Målet med direktivet er å sikre en felles Europeisk vannpolitikk for bærekraftig bruk av vannressurser. Direktivet ble tatt inn i EØS-avtalen og gjort gjeldende i Norge med Vannforskriften fra 2007. De første landsdekkende tiltaksplanene med miljømål for nærmere 30.000 vannforekomster i Norge ble vedtatt i 2016. Denne internasjonale rammeloven angir forvaltningsprinsipper som omfatter alt av grunnvann, elver, innsjøer og kystvann ut til en nautisk mil utenfor grunnlinja (tolv nautiske for miljøgifter), og er like bindende for Norge som EU-medlemsland.

Det har blitt problemer for både små og store drikkevannskilder ifm. etableringen av vindkraftverk.

Guleslettende vindkraftverk i Kinn kommune:

Mattilsynet ga i [brev av 3. november 2020](#) til Kinn kommune pålegg om å etablere reservevannkilde for Florø vassverk. Vedtaket er hjemlet i drikkevannsforskrifta § 9 Leveringssikkerhet 1. ledd. I brevet står det bl.a.:

Vasskjelde er Sagavatnet på motsett side av fjorden for Florø by. I området rundt hovudvasskjelda vert det no etablert vindkraftverk med 47 vindturbinar. Vindkraftanlegget er venta ferdigstilt og i full drift ved årsskiftet 2021. Vindturbinane er på 158 meters høgde (turbintårn 90 meter og bladlengd 68 meter). Planane for vindturbinane tilseier at desse ikkje skal plasserast mindre enn 100 meter frå nedslagsfeltet til Sagavatnet. I tillegg er det etablert ei restriksjonssone 200 meter frå nedslagsfeltet med avgrensa aktivitet.

Vindmølleparkene på Kvitfjell og Rødfjell i Kattfjord på Kvaløya:

6. november 2018 skrev [NRK](#) bl.a. følgende på sin hjemmeside:

Nå har Tromsø kommune ved miljøvernavdelingen anmeldt utbyggerne av det som skal bli landets nest største vindmøllepark for ulovlig forurensning. Tromsø-ordfører Kristin Røymo (Ap) er svært bekymret for drikkevannet til beboerne i området.

– Dette er meget alvorlig, sa ordføreren i formannskapetets møte tirsdag, og ber politiet om fortgang i saken.

Vardafjell vindkraftverk i Sandnes

Lokal drikkevannsbrønn til husdyrbruk ble ødelagt ved at pumpene skar seg da sand ble ristet løs ifm. sprengning av turbinpunkter. Dette anses ikke som forurensning av NVE da konsesjonsvilkårene kun dekker lekkasje av diesel, olje og lignende. Dermed måtte bonden både klare seg uten vaskevann til fjøset og påkoste alt arbeidet med reparasjon og utskifting av pumper. Han var også definert som "ikke berørt part" av NVE, altså en som ikke skulle få høringer og vedtak med klagerett tilsendt, fordi han lå utenfor Lden 45 dBA worst-case.

Haramsøya vindkraftverk

En privat drikkevannsbrønn er ødelagt. Eier må få vann av nabo. Ingen løsning i sikte foreløpig. Med 1500 liter olje og 500 liter kjølevæske som balanserer på toppen av turbintårnet, er det bare et tidsspørsmål før det går galt et eller annet sted i Norge. I tillegg kommer daglig slitasje fra turbinbladene. Motvind Norge har skrevet om [Haramsøya](#) på sin hjemmeside.

Og dette er bare noen tilfeldig valgte vindkraftanlegg,

Spredning av mikroplast og bisfenol A

Det er laget en ny uavhengig rapport om spredningen av mikroplast og bisfenol A fra vindturbiner - [Leading Edge erosion and pollution from wind turbine blades](#) - 5 th. Edition. Den er basert på forskning fra Skottland og er kommentert av forskerne der. Her er noe av essensen klippet fra en omtale på nettet:

Many places along the Norwegian coast have annual rainfall of approx. 2,500 millimetres. Estimated annual emission of microplastics of approx. 62 kg per year per turbine. How much of this will be Bisphenol A is uncertain, but 1 kilo of bisphenol A is enough to pollute 10 billion litres of water. That's 10 000 000 000 litres. Since 2017, the WHO has advised that drinking water should have a maximum of 0.1 micrograms of BPA pr. litre. This is 0.000 000 1 grams per litre of water. This edition is in English and we have added facts and information given to us from the researchers of the Strathclyde rapport.

I sammendraget står det bl.a.:

In Norway there are close to 400 turbines with a wing diameter of 130 meters or more. Estimated total emissions from these 400 turbines are 25 tonnes a year. Over the course of 25 years, this amounts to an estimated 620 tonnes! (...) Through NORWEA, the wind industry states a total annual emission of max 150 grams pr. turbine. That is a maximum of 60 kg for 400 turbines. Our estimates show that emissions can be 41 000 % greater than the figures provided by NORWEA.

Problemet er at vindkraftbransjen i alle konsesjonssøknader har oppgitt samme utslippstall, 150 gram, for mikroplast per turbin per år uavhengig av land, turbinstørrelse, plassering i røffe væreforhold på kysten med mange driftstimer og saltråk, eller i innlandet med mindre tøffe forhold. Det fremstår som opplagt usannsynlig at de i alle år har oppgitt alt for høye tall for små turbiner. Dermed er det ikke sannsynlig at de samme tallene gjør seg gjeldende for dagens utbygginger, der turbinhøyden og rotordiameter er økt med godt over 100 m og roterende flate med 25% på dagens minste turbiner.

Utslippstallene fra næringa er i tillegg vesentlig lavere enn det forskningen fra Skottland tilsier. Her er differansen så stor at det trengs uavhengig forskning for norske forhold. Staten må sikre at eksisterende drikkevanskilder og natur ikke ødelegges av miljøgifter og forurensning pga. feil informasjon på vedtakstidspunktet. Og den må sikre at nytt konsesjonssystem og nye tillatelser ikke baseres på feil kunnskap.

Til orientering så sendte Miljøvernforbundet [høringssvar](#) på miljøversteningen Bisfenol A til EUs kjemikaliereregister ECHA/REACH i februar 2021.

Støyretningslinjen

Sandnes kommune spurte i september 2021 Miljødirektoratet om det fantes en KU for Lden 45 dB for vindkraft i støyretningslinjen. Svaret ligger i dok 79 [her](#). De svarer bl.a.:

Grenseverdien på Lden 45 dB er mer eller mindre tilsvarende grenseverdien for vindturbinestøy i Sverige og Danmark. Vedlagt er [vurdering som Sintef gjorde](#) i 2012, med faglig begrunnelse for grenseverdi for vindturbiner. Det har ikke blitt gjort noen nye vurderinger av grenseverdien siden 2012. * vedlegg til dok 79*

I SINTEF sitt notat står det på side 11:

Tabell 2 Grenseverdier

Land	Enhet dB(A)	Boligområder, 8 m/s, LAekv	Rentonekorreksjon	Beregningsmetode
Norge	Lden	40/45 område	nei	Bl.a. ISO, Ind. Met., N2000
Danmark	LAekv	39/44 område	ja	Egen
Sverige	LAekv	35/40 område	ja	Egen
Finland	LAekv	55/50 dag/natt	ja	ISO, nordisk ind.met
Nederland	LAekv	54/44 dag/natt*	?	Egen, tilnærm. ISO

* Nederland går over til L_{den}/L_{night} (47/41) i 2010.

På side 17 i samme SINTEF-notat står det (vår utheving):

2.7.1 Revisjon av norske grenseverdier

*I kap. 2.4 ovenfor har vi gjort et forsøk på å sammenligne grenseverdier for støy fra vindturbiner i ulike land. Ser vi på dimensjonering for å sikre lave støynivåer, gjelder grenseverdiene i Tabell 2. Grenseverdiene for LAekv for Norge, Danmark og Sverige ligger da i intervallet 35 – 40 dB(A), for en støyemisjon gitt ved vindstyrke 8 m/s, 10 m over bakken ved vindturbinen (-kraftverket). Dose/respons- resultater fra svenske og nederlandske studier (se ref. nr. 12) (vi har ingen tilsvarende studier i Norge) viser at ved denne "støydosen" er andelen personer som føler seg plaget ca. 10 – 20 %. Dette er et normalt responsområde for å sette grenseverdier. Det er altså ingen grunn til å forandre på dette utgangspunktet for grenseverdiene som er vist. **Men det store forbeholdet er at vi ikke kan være helt sikre på om dette resultatet kan overføres til norske forhold (menneskenes innstilling, geografi, klima).***

Vi mener å ha mer enn nok grunnlag for å si at man ikke kan overføre andre land sine grenseverdier til Norge, foruten at det er i strid med SEA-direktivet, og at man hele veien må følge med på om endret høyde og diameter (fanger mer vind, flere driftstimer enn internasjonalt), avbøtende tiltak som vipper på vingene (gjør at turbiner plasseres nærmere boliger/hytter), lavfrekvent lyd (øker med størrelsen på turbiner), visuelle virkninger osv. gjør at man må justere grenseverdier og bruke føre-var-prinsippet mye raskere.

Nederlandske FHI (RIVM) ga i 2009 ut [rapporten](#) "Assessment of new limit values for wind turbines. Influence of different limit values on exposure, annoyance and potential development locations" der de har følgende tabell (buiten=ute, binnen=inne, gehinderd=plaget, ernstig=alvorlig/sterkt):

L _{den}	buiten		binnen	
	gehinderden	ernstig gehinderden	gehinderden	ernstig gehinderden
29	0,62	0,15	0,15	0,03
30	0,85	0,22	0,21	0,05
31	1,16	0,31	0,30	0,07
32	1,56	0,44	0,42	0,10
33	2,08	0,61	0,58	0,15
34	2,74	0,85	0,79	0,21
35	3,55	1,16	1,07	0,30
36	4,56	1,56	1,44	0,42
37	5,79	2,07	1,90	0,58
38	7,26	2,72	2,49	0,79
39	9,00	3,54	3,22	1,07
40	11,04	4,54	4,12	1,44
41	13,38	5,77	5,21	1,90
42	16,05	7,23	6,53	2,49
43	19,04	8,97	8,08	3,22
44	22,36	11,00	9,91	4,12
45	25,98	13,34	12,01	5,22
46	29,88	16,01	14,42	6,53
47	34,02	18,99	17,13	8,09
48	38,37	22,30	20,14	9,91
49	42,87	25,92	23,46	12,02
50	47,46	29,81	27,05	14,43
51	52,09	33,95	30,90	17,14
52	56,69	38,30	34,97	20,15
53	61,21	42,80	39,22	23,46
54	65,57	47,39	43,61	27,06
55	69,74	52,02	48,07	30,91
56	73,66	56,62	52,56	34,98
57	77,31	61,13	57,02	39,23
58	80,65	65,50	61,38	43,62
59	83,68	69,67	65,61	48,08
60	86,38	73,60	69,66	52,57

Ved L_{den} 45 under nederlandske forhold, med en usikkerhet i støyberegningene på +1 dB (+4 dB i Norge pga. topografi), og turbiner som er vesentlig lavere enn de som bygges ut i Norge nå (dobbel så mange driftstimer/år i deler av Norge enn i Tyskland), så ble altså 26% plaget og derav over 13 prosentpoeng sterkt plaget utendørs, og 12% plaget og derav over 5% prosentpoeng sterkt plaget innomhus. Det er svært sannsynlig at plagegraden er større under norske forhold, jf. vår redegjørelse [her](#).

Støyretningslinjen T-1442 ble revidert i slutten av 2020. I [høringsbrevet](#) stod det (vår utheving):

Verdens helseorganisasjon, WHO, kom nylig med [nye anbefalinger](#) om å begrense samferdselsstøy for å unngå alvorlig helseskade (adverse health effects). **WHO anser at støy kan gi alvorlig helseskade dersom 10 % av de eksponerte opplever den som svært plagsom** (World Health Organization Europe, 2018). De nye anbefalte grenseverdiene er henholdsvis L_{den} 45 dB for flystøy og L_{den} 53 dB for veitrafikkstøy. Det har ikke vært vurdert nye grenseverdier som en del av denne revisjonen av T-1442. Dersom det senere skal vurderes å endre grenseverdier i henhold til WHO's anbefalinger, må konsekvensene av en slik endring utredes, inkludert en samfunnsøkonomisk analyse. Det bør også utredes om WHO's anbefalinger er direkte overførbare til den norske retningslinjen, eller om det er grunn til å korrigere for lokale forhold som eksempelvis topografi, veg- og skinnkvalitet og byggestandard.

Dvs. at den norske støygrensen for vindkraft, allerede ved nederlandske forhold, medfører alvorlig helseskade dersom den følges. Det Miljødirektoratet ikke opplyste om i høringsbrevet er at en samtidig som WHO satte ned støygrensene for fly, bane og veg på dagtid, så [innførte WHO](#) også en helt ny støygrense for natt (L_{night}).

Denne er for flystøy satt til L_{night} 40 dB, dvs. 12 dB lavere enn dagens årsgjennomsnittstøy for fly på L_{den} 52 dB i Norge. For veg innførte WHO L_{night} 45 dB, dvs. 10 dB lavere enn dagens gjennomsnittstøy for veg på L_{den} 55 dB i Norge. Dette er vesentlige innskjerper. Om forskjellen mellom veg- og vindturbinestøy fortsatt skal være 10 dB, så bør en innføre L_{night} 35 dB og L_{den} 43 dB for vindturbiner. Hvis en i stedet skal sammenligne seg med flystøy og opprettholde forskjellen på 7 dB, så bør en innføre L_{night} 33 dB og L_{den} 38 dB for vindturbiner.

NVE har påstått og lagt til grunn at støygrensene for veg og vindkraft medfører samme plagegrad på 10-20%. Vi mener at det nå foreligger sterke indikasjoner fra WHO på at L_{den} 55 dBA for veg gir et for høyt støynivå ift. helsekonsekvensene. Da er det naturlig at plagegraden også er for høy for vindkraft ved L_{den} 45 dBA. Støygrensen gir dermed ikke befolkningen tilfredsstillende eller dokumentert helsebeskyttelse.

I [WHO noise-guidelines](#) fra 2018 (gjeldende) står det på side 86 om bruk av L_{den} som målemetode for vindturbinestøy:

Based on all these factors, it may be concluded that the acoustical description of wind turbine noise by means of L_{den} or L_{night} may be a poor characterization of wind turbine noise and may limit the ability to observe associations between wind turbine noise and health outcomes.

På FHIs hjemmeside ligger det en [artikkel](#) fra 2015 med spørsmål om støy fra vindturbiner er helseskadelig, der det bl.a. står følgende:

Resultater fra Sverige

Befolkningsundersøkelser i Sverige viser en sammenheng mellom støyplage og støy fra vindmøller, men omfanget av støyplage varierte mellom de ulike stedene som ble undersøkt. Visuelle effekter slik som refleksblink og skyggekast fra vindmøllene synes å kunne forsterke støyplagen. Det å bo i landlige omgivelser med variert terreng, lavt bakgrunnsstøynivå, og det å kunne se vindmøllene fra huset sitt, er faktorer som øker sannsynligheten for å bli plaget av støy fra vindmøller.

Her nevnes det hele seks faktorer som kan øke støyplagene. I tillegg viser [internasjonal forskning](#) at god medvirkning gir færre plagede ved samme støynivå enn ved dårlig medvirkning. Likevel finner NVE at det ikke er nødvendig å vurdere om noen av disse faktorene er til stede samtidig, og om de påvirker og forsterker hverandre negativt slik at plagegraden for støy øker til et nivå der støygrensen på L_{den} 45 dB worst-case bør vurderes satt ned. Dette er imidlertid et typisk brudd på forskrift om miljørettet helsevern §7, der det står at man ikke kan forholde seg til normtall alene.

Vi viser til vår grundige dokumentasjon i kapittelet [Støy fra vindkraftverk: En miljø- og helseplage](#), der vi redegjør for hvorfor en ikke kan legge til grunn internasjonal forskning for å fastsette den norske støygrensen og hvorfor bruken av årsgjennomsnittstøy og Lden 45 dBA skaper helseproblemer. Det er viktig at dere leser dokumentet for å forstå omfanget av feil ved å bruke dagens støyretningslinje for vindkraft.

Vi mener dette og annen kunnskap i dette dokument, sammen med brudd på EU-direktiv pga. manglende KU for norske forhold, medfører at den norske støyretningslinjen for vindkraft bør oppheves på lik linje med den i Belgia og i Nederland. All konsesjonsbehandling må stilles i bero frem til KU for helsefaglige og samfunnsøkonomiske konsekvenser for norske forhold foreligger. Vi mener også at en må gå gjennom eksisterende konsesjoner og vurdere om de er ugyldige pga. utbyggers manglende informasjon om helsevirkninger, som igjen har "forledet" NVE til ikke å kreve riktig oppfølging av helse iht. krav i KU-forskriften.

Dette har medført at høringsparter, grunneiere, naboer, lokalpolitikere og stortingspolitikere ikke har fått riktig informasjon om de faktiske helsemessige konsekvensene for befolkningen og de økonomiske virkningene av det for samfunnet. Vi er svært kritiske til at NVE, som ikke besitter helsefaglig kompetanse, skal vurdere fremtidige KU'er for helse. Dette mener vi er i strid med kompetansekravet i KU-forskriften.

Forskrift om kommunal støyforvaltning

Stortinget besluttet at [myndighet etter forurensningsloven](#) til å gi tillatelser og føre tilsyn med støy fra vindmøller skulle overføres fra Fylkesmannen/Statsforvalteren til kommunene fra og med 01.januar 2021. Dette står nærmere beskrevet i [Prop. 91 L \(2016-2017\)](#). Men hvilke muligheter gir det til kommunene og hvilke rettigheter gjelder for innbyggerne?

Statsforvalteren har fortsatt et veiledningsansvar overfor kommunene i disse sakene, og er normalt også klageinstans for enkeltvedtak som fattes på kommunalt nivå for vedtak hjemlet i forurensningsloven og tilhørende forskrifter. Men verken de eller Miljødirektoratet vil ikke gi råd i konkrete enkeltsaker. Hvem skal vi, kommunene og andre henvende seg til da?

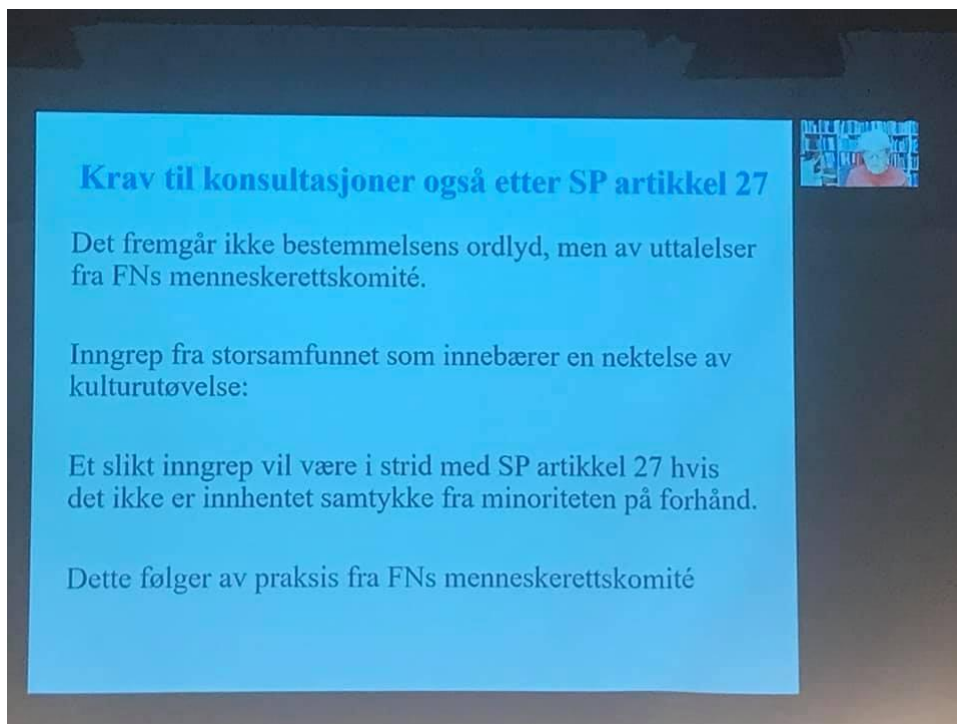
Nå snart to år etter ikrafttredelse foreligger det fortsatt ingen veileder på hvilket handlingsrom forskriften gir kommunene. Sandnes kommune satte en godt begrunnet støygrense på Lden 42 dBA for Vardafjell vindkraftverk, som ble påklagd av utbygger, opprettholdt av kommunen, opprettholdt av statsforvalteren i Rogaland, påklagd til KLD og opphevet av KLD. Begrunnelsen var at utbyggers tap av produksjon eller økonomi ikke var redegjort for. Men hvordan skal kommunen kunne redegjøre for dette, og er det slik at man kan forurense mer avhengig av hvor god gevinst det gir?

Samisk kultur og livsgrunnlag

Vedtaket om konsesjon til vindkraftutbygging på Fosen ble 11.10.21 kjent ugyldig i høyesteretts storkammer, fordi utbyggingen krenker reindriftssamenes rett til kulturutøvelse

Norge skal kjenne til rettspraksis for og følge FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, SP artikkel 27, der det står:

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

Krav til konsultasjoner også etter SP artikkel 27

Det fremgår ikke bestemmelsens ordlyd, men av uttalelser fra FNs menneskerettskomité.

Inngrep fra storsamfunnet som innebærer en nektelse av kulturutøvelse:

Et slikt inngrep vil være i strid med SP artikkel 27 hvis det ikke er innhentet samtykke fra minoriteten på forhånd.

Dette følger av praksis fra FNs menneskerettskomité

Her er et bilde fra konferansen Vindkraft i Sápmi og Nord-Norge, i Alta, 10.10.2020, som avdekker rettspraksis.

Fra [domsavsigelsen](#); "Det klare utgangspunktet må etter dette være at statene ikke innvilges noen skjønnsmargin etter SP artikkel 27, og at

bestemmelsen ikke åpner for en forholdsmessighetsvurdering hvor andre samfunnsinteresser veies mot minoritetens interesser. Dette er en naturlig følge av begrunnelsen for bestemmelsen, da minoritetsbeskyttelsen ville blitt lite effektiv hvis flertallsbefolkningen kunne begrense den ut fra en vurdering av sine legitime behov."

Høyesterett mente at hensynet til det grønne skiftet og økt fornybar energiproduksjon - som Fosen Vind la vekt på i saken - kunne vært ivaretatt ved å velge andre utbyggingsalternativer som var mindre inngripende for reindriftsnæringen. Problemet er at NVE aldri krever at det redegjøres for ulike utbyggingsløsninger, og de går heller ikke inn og gir faglige råd rundt dette, slik en ville gjort i kommunal saksbehandling etter plan- og bygningsloven.

Motvind Norge har skrevet om Fosen-saka flere ganger, bl.a. her:

[Fosen-saka og retten til livsgrunnlaget](#)

[En trussel mot samisk kultur og urfolks rettigheter i Norge](#)

Ut ifra ovenfor stående informasjon kan vi konkludere at staten har handlet mot bedre vitende også overfor samene, i vindkraftsakene. Den har vært aktivt delaktig i å påføre samene en 20 år lang kamp, med en svært høy menneskelig, kulturell og økonomisk kostnad, for å få anerkjent de rettighetene SP artikkel 27 gir dem.

I tillegg er enorme fjell-, reinbeite- og naturområder direkte ødelagt ved urettmessig bruk av dynamitt, betong og grove maskiner. Det gir natursorg og sorg over at etniske minoriteter ikke kan stole på rettigheter en tar for gitt. Og det rammer flere enn bare samene. Det skaper folkeopprør når ingen lenger kan kjenne seg trygg på statens tolkning og oppfølging av lover og regler, og når likhetsprinsippet ikke gjelder lenger. Alt dette har vidtrekkende folkehelsemessige konsekvenser, og det bryter ned tilliten til offentlig forvaltning. Dette er ikke forstått eller tatt på alvor av staten, utbygger eller de gjeldende kommunene, og viser svikt i alle ledd.

20. februar 2020 kunne vi lese følgende på [NRK](#) om åpningen av Storheia vindpark på Fosen, som nå har både ugyldig konsesjon og ugyldig ekspropriasjonstillatelse etter høyesterettsdommen 11.10.21:

Har kjempet mot vindkraft i 20 år - ble invitert til å servere mat under åpningen

Arvid Jåma (70) har kjempet for å bevare livsgrunnlaget sitt i en årrekke. Slaget er tapt, og nå er han invitert å til å lage mat og underholde under åpningen av Norges største vindpark.

– Jeg oppfatter denne invitasjonen som arrogant og usmakelig, sier Arvid Jåma.

Han var målløs da han fikk invitasjon til å komme å underholde og lage mat under åpningen av parken som engang var hans livsgrunnlag, og noe han har kjempet mot i 20 år.

– De har ingen forståelse for den kampen som vi har hatt alle disse årene, sier Jåma som også viser til at de [ennå ikke har fått kjennelsen](#) fra den siste rettsaken de hadde i Frostating lagmannsrett i desember i fjor.

I denne korte men sterke [filmsnutten](#), laget av en student, sier Jåma at retten i forrige rettsrunde i Fosen-saken ikke dømte stans av anlegget fordi utbyggingen var kommet så langt. Og akkurat den taktikken med å peise på og få sprengt og bygd ut mest mulig fortest mulig i starten, er velkjent for vindkraftbransjen.

Folk opplever ikke å ha reell klagemulighet når OED bruker 9 måneder eller sågar to år ([Øyfjellet](#)) på å behandle klager, og anleggene i mellomtiden i stor grad er reist. Det er aldri stans i anleggsarbeidet mens klagebehandling pågår. Men utbygger kan få svar i løpet av en uke (flere eksempler) på en søknad, og da rekker en ikke å høre naboer. Som enkeltperson er det svært krevende å reise sak for retten om midlertidig forføyning og stans, frem til klagen din er behandlet. Siden man varsler færrest mulig folk ifm. høringen av konsesjonssøknadene, er det også vanskelig å samle folk om felles klage og rettslig forfølgelse. Dessuten er konsesjonssøknadene ofte ikke representative for endelige utbygginger, slik at det ikke er ifm. med den avgjørende oppstarten av konsesjonsprosessen at folk mobiliseres. Dermed blir protestene og frustrasjonene desto større når man først blir koblet på og/eller får full informasjon om planene langt uti prosessen, når rammen for utbyggingen (antall megawatt installert effekt) allerede er vedtatt og helt fastlagt.

[Øyfiell-utbyggingen](#) ved Mosjøen er en av de mest kontroversielle vindkraftutbyggingene i landet. Mer enn 40 km² urørt natur skal bygges ned med 72 vindturbiner. I tillegg til rasering av naturen, blir videre reindrift i området ikke mulig, i strid med de historiske rettighetene som reindriftssamene i området har. Anlegget er under utbygging og har ikke avvartet dommen i høyesterett 11.10.21. Hva skjer nå når dommen viser at samene har hatt retten på sin side hele tiden?

Norske forskere i urfolksstudier og samfunnspsykologi skriver om høyesterettsdommen i [midtnorskdebatt.no](#) 12.10.21: *En sannhets- og forsoningskommisjon jobber i skrivende stund med å granske konsekvensene av Norges fornorskingspolitikk ovenfor samene. Det blir vanskelig for kommisjonen å unngå å skrive denne saken inn i den historiske uretten Norge har påført det samiske folk – særlig om vindturbinene blir stående.*

Når ble alt dette ikke et tema som omfattes av folkehelseloven, forskrift om miljørettet helsevern og krav om KU for helse?

Føre-var-prinsippet

Når det er mange faginstanser som påpeker store kunnskapshull for friluftsliv, virkninger av støy i norsk topografi, samfunnsvirkninger, sumvirkninger på natur av mange utbygginger etc. så er en

pliktig til å vurdere bruken av føre-var-prinsippet. Det står til og med på side 38 i [Meld. St. 28](#) (2019–2020) Vindkraft på land — Endringer i konsesjonsbehandlingen:

Kapittel 4.8.4 Skjerpet vektlegging av miljø- og landskapshensyn

Konsekvensutredninger av høy kvalitet, klarere vilkår og gode nok undersøkelser vil bidra til bedre kunnskap om miljø- og samfunnsvirkninger i vindkraftsaker. Føre-var prinsippet skal vektlegges der det ikke foreligger tilstrekkelig kunnskap og dokumentasjon på mulige virkninger. Virkninger for landskap og miljø skal vektlegges sterkere enn tidligere, og nasjonale og vesentlige regionale miljøinteresser skal tas hensyn til.

Men det står også at de skal “fortsette som før”, der det hittil alltid er utbyggers kostnader som er viktigere enn innbyggers ulemper og som dermed har blitt avspist med en mindre pengesum:

I vurderingen av avbøtende eller kompensierende pålegg skal fordelene veies mot kostnadene, og virkningen på samfunnsøkonomisk lønnsomhet skal vektlegges.

Uten en overordnet helsefaglig konsekvensutredning for konsesjonssystemet for vindkraft i tråd med Utredningsinstruksen, uten KU for helse i den enkelte vindkraftsak, uten kompetanse om de reelle virkningene på lokalt friluftsliv, med bruk av normtall for støy og skyggekast som ikke er utredet for norske forhold, uten noen helsefaglig vurdering basert på et relevant kunnskapsgrunnlag i den enkelte sak, og uten en vurdering av kumulative effekter av ulike negative miljøpåvirkninger, så forventer befolkningen at staten bruker føre-var-prinsippet aktivt når det er helse, livskvalitet og bolyst som står på spill.

Det er å anta at både kommuner og kommuneoverleger har forventet det samme, da dette er veletablert praksis i annen offentlig arealforvaltning etter plan- og bygningsloven, og helt avgjørende for at det grønne skiftet skal være et bærekraftig skifte. I stedet har NVE og OED stort sett ikke tatt hensyn til høringsuttalelser fra noen, de har forsvart bruken av frikjøp ved å godkjenne den omfattende bruken av støy- og skyggekastavtaler, og alle naboklager på manglende medvirkning, støyplager, blinkende hinderlys, uheldige sumvirkninger, ødelagte drikkevannsbrønner osv. er enten avvist eller blir liggende ubesvart samtidig som anlegget bygges ut. Når saken behandles er anlegget kommet så langt at det for OED blir for komplisert å imøtegå klager og de avvises. Begrunnelsene fremstår i en del saker som svært vanskelig å forstå og i noen omgår OED å gå inn i påpekte brudd på bl.a. helselovverket.

Hvorfor stanset staten ikke utbyggingene i påvente av avklaring i høyesterett ift. samenes rettigheter? De har vært opplagte etter internasjonal rett og skadevirkningene er store for naturen (i stor grad irreversible) og for menneskene som har måttet leve i kamp og usikkerhet i 20 år. En hel generasjon har vokst opp med usikkerhet om deres kultur har et livsgrunnlag i fremtiden? Det grønne skiftet blir ikke mindre viktig fremover, men det har hittil ikke vært en forutsetning at det skjer på bærekraftig vis. Også dette strider mot SEA-direktivet.

Systemsvikt i offentlig forvaltningen

Når helse ikke er utredet som KU-tema og ikke er fremhevet som en mulig negativ konsekvens, så er det ikke gitt at kommuneleger i 20 % stillinger i små kommuner involveres. Andre høringsparter blir heller ikke varslet om at de burde se på helsekonsekvenser.

Det har ikke vært noen høringsinstanser innen helse utover kommunelegene. Det er dermed ingen offentlig høringsinstans innen helse med innsigelsesmyndighet. Når helse ikke er KU-tema og NVE

ikke lytter til kommuneleger, er helse nulltet ut som tema i all videre saksbehandling. Det har resultert i at utforming av anlegg ensidig er gjort ut fra å maksimere energiproduksjon. Aksept for bruk av støyavtaler har også redusert minsteavstanden til boliger og hytter, som er noe av det støygrensen på Lden 45 dBA worst-case skulle ivareta.

I Rundskriv T-2/16 - Nasjonale og vesentlige regionale interesser på miljøområdet – [klargjøring av miljøforvaltningens innsigelsespraksis](#) (KMD, febr. 2021) står det bl.a.:

Departementet vil understreke at innsigelsesmyndighetene på miljøområdet skal delta aktivt tidlig i planprosessen med kunnskap og veiledning om miljøverdier. Dette legger til rette for at planmyndigheten best mulig kan ivareta viktige miljøhensyn og innsigelse unngås.

Statsforvalteren i Rogaland har bevisst ikke uttalt seg om brudd på støyretningslinjen og bruk av støyavtaler, for ikke å bli inhabil i klagesaker på støy fra vindkraft. Vi kjenner heller ikke til at andre statsforvaltere har involvert helsefaglig kompetanse eller har gitt tilbakemelding om at støyavtaler ikke kan brukes, i sine høringsuttalelser til NVE for gitte vindkraftkonsesjoner.

Innsigelsesmyndigheten er ikke brukt selv om støyretningslinjen er brutt og grunnene for innsigelse i Rundskriv T-2/16 har gjort seg gjeldende. Befolkningens helse er ikke ivaretatt iht. støyretningslinjens og folkehelselovens intensjon.

Olje- og energidepartementet sendte 17.06.21 [brev til NVE](#) der det redegjøres for hvilke prinsipper for konsesjonsbehandling av vindkraft som skal legges til grunn fremover:

Departementet legger derfor avgjørende vekt på kommunens syn i spørsmålet om konsesjonsbehandling av enkeltprosjekter som er stanset, nå skal kunne gjenopptas. På bakgrunn av dette legger departementet til grunn at konsesjonssøknader kan tas/gjenopptas til behandling og klagesaker sluttbehandles, dersom vertskommunene anmoder om det. Behandlingen av meldinger uten fastsatt konsekvensutredningsprogram og øvrige konsesjonssøknader, stilles fremdeles i bero inntil lovgrunnlaget for framtidig konsesjonsbehandling er avklart.

Dette betyr at anlegg uten KU for helse og der støyavtaler allerede kan være inngått, nå igjen kan fortsette med prosjektering og utbygging. En har fortsatt ikke forstått alvoret ved at helse og reelle virkninger på lokalsamfunn ikke er utredet tilfredsstillende. Vi mener at staten bør stanse disse prosjektene frem til det foreligger en korrekt utarbeidet HKU og samfunnsøkonomisk analyse for hvert anlegg, og en helt ny vurdering av konsesjonene basert på ny kunnskap. Utfordringen med å få til dette er at det ikke finnes forskning for helsekonsekvenser under norske forhold, og at dette må komme på plass først. Heller ikke støygrensen i støyretningslinjen kan legges til grunn, jf. redegjørelse i eget avsnitt i dette dokument. Det er vanskelig å se for seg at samme saksbehandlere i NVE skal foreta seg en ny uholdet vurdering av konsesjonene basert på ny helsefaglig kunnskap, og det kan de heller ikke gjør så lenge de ikke selv besitter slik kunnskap (kompetansekravet i KU-forskriften). Vi mener derfor at noen andre enn NVE og OED, med nødvendig kompetanse om forvaltningslov, medvirkning og helse, må se på disse sakene med helt nye øyne.